

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Національна академія наук України
Південний науковий центр НАН і МОН України
Інститут української археології та джерелознавства
ім. М.С. Грушевського НАН України
Державний архів Миколаївської області
ДУ «Національний науковий центр радіаційної медицини НАМН України»
Донецький національний медичний університет
Technical University of Moldova (Moldova)
Jan Dlugosz University in Czestochowa (Poland)
Adam Mickiewicz University (Poland)
Leipzig University of Applied Sciences (Germany)
Rzeszow University of Technology (Poland)
Ca` Foscari University (Italy)

**ОЛЬВІЙСЬКИЙ ФОРУМ – 2024:
стратегії країн Причорноморського регіону
в геополітичному просторі**

XXI Міжнародна наукова конференція

ТЕЗИ

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА: СТАНОВЛЕННЯ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ**

20–23 червня 2024 р., м. Миколаїв, Україна

Миколаїв – 2024

Ольвійський форум – 2024 : стратегії країн Причорно-морського регіону в геополітичному просторі. Соціальна робота: становлення та перспективи розвитку в Україні та світі: XXI Міжнар. наук. конф. 20–23 черв. 2024 р., м. Миколаїв : тези / М-во освіти і науки України ; ЧНУ ім. Петра Могили ; Нац. акад. наук України ; Півд. наук. центр НАН і МОН України ; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України ; Держ. архів Миколаївської обл. ; ДУ «Нац. наук. центр радіаційної медицини НАМН України» ; Донецький нац. медичний ун-т ; Technical University of Moldova (Moldova) ; Jan Dlugosz University in Czestochowa (Poland) ; Adam Mickiewicz University (Poland) ; Leipzig University of Applied Sciences (Germany) ; Rzeszow University of Technology (Poland) ; Ca` Foscari University (Italy). – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2024. – 64 с.

Збірник містить тези доповідей учасників XVII Міжна-родної науково-практичної конференції «Ольвійського форуму-2023 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі. «Соціальна робота: становлення та перспективи розвитку в Україні та світі».

СЕКЦІЯ

СОЦІАЛЬНА РОБОТА: СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

УДК 368.1

Коваль Г. В.,

д-р наук з держ. упр.,
професор кафедри

публічного управління та адміністрування

Державний університет економіки і технологій, м. Кривий Ріг, Україна

Охрімець А. Д.,

викладач-методист відділу
з організації та забезпечення
навчально-методичної роботи

Державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів, Україна

РОЛЬ ОСВІТИ В ФОРМУВАННІ МЕНТАЛЬНОГО ТА ЕМОЦІЙНОГО ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Пам'ятай! Життя є дар,

І той, хто його не цінує,

Цього дарунка не заслуговує.

Леонардо да Вінчі

Здоров'я – це прекрасний дарунок, першооснова щастя людини, тому треба його берегти й зміцнювати. При цьому слід враховувати всі сфери здоров'я: фізичне, психологічне й соціальне, що дає можливість зберегти і зміцнити здоров'я кожного члена суспільства. Збереження та зміцнення здоров'я населення загалом і молодого покоління зокрема – це цінність, яка має стратегічне значення для сталого розвитку суспільства і належить до актуальних завдань розвитку сучасної України. Освітні заклади і насамперед школа, де діти, підлітки та молоді люди проводять більшість свого часу, мають величезний виховний і здоров'язбережний потенціал. Школа в тісній взаємодії із сім'єю і найближчим оточенням школяра вирішує двоєдине завдання: збереження і зміцнення здоров'я та виховання гармонійно розвиненої, освіченої, творчої, соціально активної та відповідальної особистості [4].

Учений І. П. Павлов стверджував: «Здоров'я – безцінний дар природи, але він дається, на жаль, не навіки, його треба берегти. Тому

здоров'я людини багато в чому залежить від неї самої, від її способу життя, умов праці, харчування, її звичок» [2].

У сучасному світі важливу роль у формуванні ментального та емоційного здоров'я людей, зокрема у дітей, відіграє освіта.

Ментальне здоров'я – це стан психічного благополуччя, за якого людина може ефективно функціонувати в своєму повсякденному житті, відчувати гармонію із собою та своїм оточенням, має позитивне ставлення до себе та інших, вміє керувати стресом та вирішувати проблеми. Звісно, формування ментального здоров'я починається з дитинства і продовжується протягом усього життя. Освіта відіграє ключову роль у цьому процесі. Назвемо основні способи, які допомагають формувати ментальне здоров'я через освіту:

- психологічна освіта. Навчання психологічних знань допомагає людям краще розуміти себе та інших, а також вивчати стратегії збереження психічного здоров'я;

- соціальні навички. Освіта сприяє розвитку соціальних навичок, таких як емпатія, співпраця, взаємодопомога та конструктивне вирішення конфліктів. Все це сприяє покращенню взаємин з іншими людьми і, відповідно, позитивно впливає на формування ментального здоров'я;

- підтримка психологічного благополуччя. Шкільні та університетські психологічні служби повинні надавати психологічну підтримку студентам і учням, допомагаючи їм управляти стресом, депресією та тривогами;

- створення дружнього середовища. Освітні заклади зобов'язані створювати дружнє та підтримуюче середовище, де діти та молодь можуть відчувати себе безпечно та підтримано;

- підвищення рівня освіти. Включення в навчальну програму питань психічного здоров'я допомагає розвивати у студентів та учнів адекватне розуміння власного стану здоров'я та стратегії його підтримки.

Таким чином можна констатувати, що ментальне здоров'я є важливою складовою загального благополуччя дитини. Освіта повинна всебічно сприяти та надавати можливості для його розвитку та збереження.

Емоційне здоров'я – це здатність розпізнавати, розуміти, виражати та керувати своїми емоціями, а також взаємодіяти з емоціями інших людей. Це включає в себе здатність виражати позитивні емоції, а також ефективно керувати негативними емоціями, такими як стрес, тривога та депресія. Освіта відіграє важливу роль у формуванні та підтримці емоційного здоров'я. Забезпечити емоційне благополуччя через освіту допомагають:

– соціально-емоційне навчання. Це спеціально розроблені програми, які навчають дітей навичкам емоційного і соціального інтелекту, таким як емпатія, співчуття, уміння виражати свої почуття та ефективно взаємодіяти з іншими;

– психологічна підтримка. Шкільні психологи, соціальні працівники, соціальні педагоги та консультанти повинні надавати допомогу учням у керуванні стресом, тривогою та іншими негативними емоціями;

– подолання стигми. Освіта сприяє розумінню та прийняттю різних емоцій, а також допомагає дітям розуміти, що вони не самі в своїх почуттях, що допомагає підвищити рівень емоційної самосвідомості та підтримки один одного;

– формування позитивного середовища. Школи, заклади вищої освіти повинні створювати середовище, яке підтримує позитивні емоції та зберігати безпечне місце для вираження власних почуттів;

– розвиток ресурсів для управління емоціями. Освіта надає дітям різноманітні стратегії для ефективного управління своїми емоціями, такі як медитація, дихальні вправи та техніки релаксації.

Таким чином, освіта не лише сприяє психологічному і соціальному розвитку дітей, але й допомагає підготувати їх до успішного та здорового життя в майбутньому.

Найпершими вихователями дітей є їх батьки, які повинні відповідати перед власною совістю, народом, державою за виховання власних дітей. Діти засвоюють спосіб життя батьків, у сім'ї закладаються основи багатьох умінь, навичок і звичок, виробляються судження та визначається життєва позиція підростаючого покоління. В сім'ї дитина засвоює основні норми моралі, опановує навички суспільної праці, формує власні життєві плани, естетичні смаки, громадянську позицію тощо. Разом з батьками у формуванні здоров'я дитини бере активну участь школа. Результат спільної виховної діяльності сім'ї та школи полягає у формуванні в дитини потреби в здоровому способі життя, розвитку інтелекту і широкому усебічному розвитку, інтелігентності у спілкуванні, естетичного сприйняття світу тощо. Принципи та підходи, які мають працювати на кінцевий результат, реалізуються у школі, але важливо, щоб все життя дитини – її виховання і розвиток – базувалось на єдиній основі у школі та батьківському домі [1].

Безперечно, головним завданням школи є підготовка дитини, підлітка до самостійного життя, даючи йому для цього необхідну освіту. Але кожен професійно підготовлений педагог, доросла, відповідальна людина хвилюються про здоров'я своїх вихованців та його, на жаль, прогресуюче погіршення. Тому учителями розробляються та

втілюються в практичну діяльність освітні технології, які сприяють збереженню здоров'я дитини.

Для успішного створення здоров'язберігаючого середовища у школах навчально-виховна робота здійснюється за відповідними напрямами, зокрема:

- створення оптимальних санітарно-гігієнічних умов;
- раціональна організація праці й відпочинку;
- збереження та зміцнення фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я;
- формування свідомого ставлення до свого життя та здоров'я;
- пропагування здорового способу життя;
- застосування профілактичних, просвітницьких програм і проєктів тощо [3].

Отже, здоров'я дитини – це одна із глобальних проблем сьогодення. Повномасштабне вторгнення військ росії на територію нашої України поглибило проблеми зі збереження здоров'я дітей. В сучасних умовах надзвичайною потребою стало завдання – навчити кожну дитину науки здоров'я, сформувати в неї вміння та навички здорового способу життя. Здоров'язберезувальне середовище – це середовище, у якому створюються такі умови, за яких дитина може усвідомити цінність свого здоров'я, оволодіти способами його збереження і навчитися способам саморегуляції, що дозволять їй зберегти ментальне та емоційне здоров'я.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Н. Г. Сучасний освітній простір в збереженні та зміцненні здоров'я дитини. [URL:https://naurok.com.ua/suchasniy-osvitniy-prostir-v-zberezhenni-ta-zmicnenni-zdorov-ya-ditini-197298.html](https://naurok.com.ua/suchasniy-osvitniy-prostir-v-zberezhenni-ta-zmicnenni-zdorov-ya-ditini-197298.html)
2. Трохимець М. М. Формування здорового способу життя дітей – одне з головних завдань школи і сім'ї. [URL:https://vseosvita.ua/library/formuvannia-zdorovoho-sposobu-zhyttia-ditei-odne-z-holovnykh-zavdan-shkoly-i-simi-674180.html](https://vseosvita.ua/library/formuvannia-zdorovoho-sposobu-zhyttia-ditei-odne-z-holovnykh-zavdan-shkoly-i-simi-674180.html)
3. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.
4. Освіта на основі життєвих навичок. URL: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/109>

Кузнецова О. А.,

канд. пед. наук, доцент,

завідувач кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки,
ННПУА ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ У ПСИХОЛОГІЧНОМУ КОНСУЛЬТУВАННІ

У сучасному світі арт-терапія набуває все більшої популярності серед практикуючих психологів як важливий інструмент у психологічному консультуванні. Її ефективність полягає у використанні мистецтва та творчості як засобів для сприяння самовираженню, саморефлексії та розвитку особистості клієнтів.

Історія арт-терапії має різні етапи розвитку, які відображають суттєві зміни в сприйнятті та застосуванні цього методу в консультуванні. Перші застосування арт-терапії пов'язані з ранніми експериментами у сфері мистецтва й психіатрії, коли мистецтво використовувалося як засіб вираження та розуміння психічних станів людини. Такі експерименти відбувалися в установах для психічно хворих людей, де мистецтво виступало як інструмент допомоги у проявах емоцій та почуттів. Згодом, у 20-му столітті, арт-терапія почала розвиватися як самостійна дисципліна, що стало можливим завдяки дослідженням у галузі психології та психотерапії, які дозволили довести впливовість арт-терапії як ефективного методу лікування та самовираження.

Розвиток арт-терапії як самостійної дисципліни у психологічному консультуванні відображається у створенні методології роботи з клієнтами. Арт-терапія є комплексним психотерапевтичним підходом, який використовує різноманітні мистецькі методи і техніки для сприяння психічному благополуччю та розвитку особистості клієнтів у психологічному консультуванні. Ці методи включають живопис та малювання, скульптуру та моделювання, колаж та асембляж, театральну арт-терапію, музичну арт-терапію та інші. Живопис та малювання дозволяють клієнтам вільно виражати свої почуття, емоції та думки за допомогою різних зображувальних матеріалів. Скульптура та моделювання сприяють вираженню внутрішніх переживань та взаємодії з навколишнім світом через творення об'ємних форм. Колаж та асембляж дозволяють клієнтам створювати композиції з різних матеріалів для виразного спілкування та вираження ідей. Театральна арт-терапія включає рольові ігри та драматичні вправи для проявлення емоцій та створення нових рольових ідентифікацій. Музична арт-терапія використовує музику та

звукові інструменти для угамування емоцій, створення позитивного настрою та підтримки психічного здоров'я клієнтів.

Психологічний механізм дії арт-терапії полягає у тому, що використання мистецтва дозволяє клієнтам відкрити та проявити свої внутрішні переживання та конфлікти, які можуть бути важкими для вербального вислову. Такий процес сприяє розумінню себе, розвитку самосвідомості та здорового психічного стану: зменшенню тривоги, покращенню настрою, розвитку творчих здібностей. Прикладами таких випадків, де арт-терапія дала позитивні результати, є відновлення емоційної стабільності після травматичного досвіду, зменшення симптомів тривожності та депресії, покращення самосвідомості та відносин з собою та оточуючими. Деякі дослідження [1, 2, 3], також показали позитивний вплив арт-терапії на зниження рівня стресу та підвищення загального емоційного благополуччя у клієнтів через ряд механізмів, що базуються на взаємодії творчості та психологічних процесів:

Перший механізм полягає у можливості емоційного вираження та самовираження через мистецтво. Клієнти можуть вільно проявляти свої почуття, що допомагає емоційному розряду та осмисленню внутрішніх переживань.

Другий механізм арт-терапії – це підтримка саморефлексії та самопізнання. Робота з мистецтвом стимулює процес саморефлексії, дозволяючи клієнтам краще розуміти свої думки, переживання та стосунки з оточуючим світом, результатом є – вміння керувати своїми емоціями та зниження рівня стресу.

Третій механізм – творчий процес як засіб релаксації. Участь у творчому процесі може мати релаксуючий ефект, сприяючи зниженню фізіологічного та психологічного стресу (подібний до практик релаксації та медитації).

Четвертий механізм – арт-терапія підтримує самоповагу та позитивне самовизначення. Успіх творчих проєктів сприяє підвищенню самоповаги та віри у власні здібності, спонукає до позитивного самовизначення та повертає психологічне здоров'я.

З метою вирішення проблеми стресу та підвищення емоційного благополуччя, ми звертаємо увагу на наступні техніки арт-терапії, які можуть варіюватися залежно від типу проблеми та потреб клієнта:

– Експресивне малювання, в якому клієнт має можливість вільно малювати, використовуючи різні кольори та форми для вираження своїх емоцій та думок, не обмежуючись об'єктивними правилами чи вимогами до твору. Уявімо, що клієнт має великий аркуш паперу та набір фарб або кольорових олівців перед собою. Під час сесії арт-терапії, клієнт може бути запрошений малювати будь-що, що відображає його

почуття або емоції в той момент. Наприклад, якщо клієнт відчуває тривогу, вони можуть вибрати яскраві кольори та малюнки з простими лініями, що відображають напруженість. Навпаки, якщо клієнт відчуває радість, вони можуть використовувати світлі кольори та створювати веселі образи.

– Колаж «Мій емоційний стан», де клієнт створює колаж, використовуючи вирізки з різних матеріалів (газетні вирізки, журнали, тканини, фотографії та інші матеріали), які символізують його емоційний стан.

– Техніка «Мій внутрішній світ», за допомогою якої клієнт має створити образ свого внутрішнього світу (своїх почуттів, думок, бажань та цінностей) через малювання або скульптуру, використовуючи символічні образи та кольори. Наприклад, клієнт може створювати абстрактні образи, які відображають їхні емоційні стани або важливі аспекти внутрішнього життя. Техніка сприяє осмисленню та самовідкриттю, допомагаючи клієнтам краще розуміти себе та свої внутрішні потреби, бажання та цінності, дозволяючи вільно виражати внутрішні переживання через мистецтво.

– Релаксаційне малювання, де клієнт може проводити сесію арт-терапії під час виконання релаксаційних технік (наприклад, дихальні вправи, медитація), що сприяє зниженню стресу та підвищенню внутрішньої гармонії, покращенню когнітивних функцій та збільшенню рівню задоволення від життя. Базується ця техніка на принципах релаксації та творчого самовираження та дозволяє покращити психічний стан. До прикладів прикладів релаксаційного малювання ми віднесемо: *мандали* – що є символом універсальної гармонії та рівноваги, процес їх створення допомагає зосередитися, знизити рівень стресу та сприяє відчуттю внутрішнього спокою; *плавні кольори* – використання плавних, ніжних кольорів та переходів між ними сприяє створенню атмосфери релаксації та спокою, можна вільно експериментувати з кольорами, щоб виразити свої емоції та відчуття; *експресивні рухи* – малювати круги або хвилі, що допомагає розслабити м'язи та зосередитися на власному диханні; *природні елементи* – створення малюнків з природними елементами, такими як квіти, дерева або водний ландшафт, сприяє зануренню у спокійну атмосферу та відчуттю з'єднання з природою; *творча імпровізація* – вільно виражати свої емоції та відчуття без обмежень або правил, створюючи абстрактні образи і форми, які відображають їх внутрішній стан.

Арт-терапія є значущим методом у консультуванні, який знаходить широке застосування у роботі з різними групами клієнтів, включаючи дітей, підлітків, дорослих та літніх осіб. Одним із ключових аспектів ефективності арт-терапії є її вплив на дітей та підлітків. Дослідження

показують [5], що участь у мистецькій дії допомагає вирішувати проблеми адаптації до соціального середовища та взаємодії з однолітками; сприяє розвитку емоційного інтелекту, самоповаги та вираженню власної ідентичності серед молоді. У роботі з дорослими арт-терапія виявляє свою ефективність у зниженні рівня стресу, депресії та тривожності. Креативний процес дозволяє клієнтам відобразити свої емоції, внутрішні конфлікти та переживання у безпечній атмосфері і отримати результат психологічної реабілітації та покращення психічного стану. Особливо важливою є така робота з літніми людьми – вона дозволяє відновити втрачені функції, покращити когнітивні процеси та знизити рівень відчуття самотності та відчуження у цій групі клієнтів. Кожна група має свої специфічні вимоги, тому важливо включити урахування їхніх індивідуальних потреб, можливостей та особливостей; користуватися адаптованими методиками та підходами для досягнення оптимальних результатів у роботі з арт-терапією.

Нарешті, арт-терапія допомагає вирішувати внутрішні конфлікти клієнтів. Через мистецький процес, клієнти можуть візуалізувати і в подальшому розглянути різні аспекти своїх конфліктів, що допоможе працювати з емоційними та психологічними аспектами конфліктів та їхньому розумінню та розв'язанню. Враховуючи етичні аспекти (захист конфіденційності і особистої інформації клієнтів), арт-терапія може бути ефективним і безпечним методом психологічної підтримки та саморозвитку, забезпечуючи клієнтам позитивний та корисний досвід у роботі над власним психічним здоров'ям та емоційним благополуччям.

Майбутнє арт-терапії в консультуванні орієнтоване на пошук нових шляхів інтеграції, комплексного впровадження та розвитку арт-терапії в різних аспектах психологічної підтримки, таких як сімейна терапія, робота з травмованими групами та корекція поведінки. Вже сьогодні спостерігається тенденція до більшої співпраці з іншими галузями і включають в себе розвиток нових технологій, таких як віртуальна реальність (взаємозв'язок між арт-терапією та нейронауками) [4] та інтерактивні медіа («Art Therapy and Clinical Neuroscience» by Noah Hass-Cohen and Richard Carr) [6].

Висновки статті демонструють значимість використання технік арт-терапії у психологічному консультуванні. Виявлено, що арт-терапія є ефективним інструментом для вираження та регуляції емоцій, розвитку самосвідомості та вирішення внутрішніх конфліктів у клієнтів. Вона сприяє психічному здоров'ю та емоційному благополуччю, допомагаючи клієнтам знижувати рівень стресу, покращувати самопочуття та збільшувати рівень самовираження.

Список використаних джерел

1. Арт-терапія в роботі психолога: інноваційні підходи: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Кропивницький, 20–27 квітня 2021 року / уклад. Молчанова О. М.; за заг. ред. Жосана О. Е. – Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2021. – 150 с. <http://www.ppkoikoippo.edukit.kr.ua/Files/downloads/%D0%97%D0%B1.%20%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80.%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84.%20%D0%B0%D1%80%D1%82-%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BF%D1%96%D1%8F%202021.pdf>
2. Василевская Е. И., Дворниченко Л. Л. Методы арт-терапии в консультировании// Теория і практика сучасної психології. 2019 р., № 1, Т. 1. С.145-149.
http://tspj-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2019/part_1/31.pdf
3. Каргіна Н. В. АРТ-терапія: досягнення психологічного благополуччя// Теория і практика сучасної психології. 2020 р., № 1, Т. 1. С.41-45.
http://www.tspj-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2020/part_1/10.pdf
4. Naeyen, S., & Staal, M. Арт-терапія на основі репетицій образів: лікування посттравматичних кошмарів у арт-терапії. Межі в психології. 2021. <https://doi.org/10.3389/FPSYG.2020.628717>
5. Сміті, Д., Амбулкар, С., Менг, К., Каймал, Г., Рамотар, К., Парк, С.Й. Терапія творчим мистецтвом для психічного здоров'я молодих дорослих: систематичний огляд. 2022.
<https://doi.org/10.1016/j.aip.2021.101861>
6. Чіанг, Метью, Рейд-Варлі, Бернард. Творча арт-терапія психічних захворювань. Psychiatry Research, 275, 2019. С.129-136. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2019.03.025>

Малиновська Н. Л.,
канд. іст. наук, доцент,
кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки,
ННПУА ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «СОЦІАЛЬНА ТА ДЕМОГРАФІЧНА СТАТИСТИКА» В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Проблеми розвитку населення та соціальної сфери займають особливе місце серед проблем, що постають перед людством у сучасному світі.

Вивчення проблем зміни чисельності, структури населення, ролі цих змін у соціально-економічному розвитку країни, а також дослідженням їхніх причин і наслідків (демографічна статистика) є надзвичайно важливим для розуміння законів, за якими живе та розвивається суспільство, а також для передбачення та планування майбутнього (соціальна статистика).

Розробка і реалізація державних соціальних програм потребують наявності та аналізу своєчасної та об'єктивної інформації щодо стану й розвитку соціальної сфери. Головна роль у забезпеченні урядових структур такою інформацією належить державним органам статистики та науковим організаціям, що займаються розробкою та вдосконаленням методології соціальної статистики, практичної апробації та впровадження у практику статистичних спостережень.

Програму вивчення навчальної дисципліни «Соціальна та демографічна статистика» складено відповідно до освітньо-професійної програми галузі знань 23 «Соціальна робота», спеціальності 231 «Соціальна робота» першого (бакалаврського) рівня підготовки.

Об'єктом навчальної дисципліни «Соціальна та демографічна статистика» є суспільство в цілому у різноманітності його проявів й форм. Предметом вивчення дисципліни «Соціальна та демографічна статистика» виступає кількісна сторона соціальних процесів та явищ у нерозривному зв'язку з їхньою якісною визначеністю, система показників, що характеризують соціальні та демографічні процеси, показники прогнозування індикаторів рівня життя населення, тенденції та закономірності розвитку соціальної сфери.

Навчальна дисципліна «Соціальна та демографічна статистика» покликана поглибити та систематизувати знання студентів і студенток з питань розвитку населення та соціальної сфери. Дисципліна має

міждисциплінарні зв'язки з дисциплінами «Соціальна робота в різних сферах життєдіяльності», «Соціальна робота в громаді», «Математико-статистичні методи обробки даних», «Соціальний захист населення», «Комп'ютерна обробка результатів соціальних досліджень», та є підґрунтям для реалізації практичних навичок під час проходження практики. Програма навчальної дисципліни складається з двох змістових модулів: Соціальна статистика та Демографічна статистика.

Метою вивчення навчальної дисципліни є отримання необхідної сукупності теоретичних знань та набуття практичних навичок для вирішення конкретних завдань з проведення статистичного аналізу соціальних процесів у суспільстві, використання статистичних методів дослідження способу та якості життя суспільства в цілому та різних сфер життєдіяльності.

Завдання навчальної дисципліни: ознайомити студентів і студенток з теоретичними засадами соціальної та демографічної статистики для аналізу тенденцій розвитку суспільних явищ; надати студентам і студенткам систему знань про відтворення населення та його основні закономірності й тенденції, що складаються у соціальній сфері життя суспільства; розкрити особливості використання статистичних методів спостереження, зведення, групування, узагальнення тощо статистичних даних; сформувані навички обробки статистичної інформації та формулювання обґрунтованих висновків; сформувані навички застосування методів демографічного прогнозування; сприяти опануванню вивчення масових соціальних явищ і процесів методами їх кількісної оцінки й аналізу; встановлювати й вимірювати взаємозв'язки соціальних і демографічних процесів.

Вивчення навчальної дисципліни спрямовано на формування таких загальних компетентностей, як здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу при створенні, обробці та використанні документів соціально-демографічного спрямування у процесі виконання службових повноважень (ЗК-3); здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях при роботі з професійною документацією, що містить соціально-демографічні відомості, для аналізу тенденцій розвитку суспільних явищ (ЗК-4); здатність планувати та управляти часом при роботі з документами різного виду та призначення, базами даних, що містять соціально-демографічні дані та відомості (ЗК-5); знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності що стосується встановлення та вимірювання взаємозв'язків соціальних і демографічних процесів (ЗК-6); навички використання інформаційних і комунікаційних технологій під час роботи з соціально-демографічними даними, базами даних, що містять статистичну інформацію (ЗК-8); здатність

вчитися і оволодівати можливостями статистичних методів спостереження, зведення, групування, узагальнення тощо статистичних даних у соціальній роботі (ЗК-9); здатність до пошуку, оброблення та аналізу даних з різних джерел інформації про соціальне життя суспільства, джерел інформації та систем показників статистики рівня життя населення, статистики доходів і витрат населення, статистики соціального захисту населення, статистики споживання населенням матеріальних благ і послуг, статистики охорони здоров'я та медичного обслуговування населення, статистики освіти, статистики культури, мистецтва та відпочинку, статистики безпеки та дотримання прав людини, статистики навколишнього середовища, статистики громадської думки (ЗК-10); здатність діяти соціально відповідально та свідомо щодо використання соціально-демографічної інформації та прогнозування соціальних явищ та процесів у практичній соціальній роботі (ЗК-15).

Відносно спеціальних (фахових) компетентностей, то це: знання і розуміння сутності, значення і системи показників статистики рівня життя населення, статистики доходів і витрат населення, статистики соціального захисту населення, статистики споживання населенням матеріальних благ і послуг, статистики охорони здоров'я та медичного обслуговування населення, статистики освіти, статистики культури, мистецтва та відпочинку, статистики безпеки та дотримання прав людини, статистики навколишнього середовища, статистики громадської думки (ФК-1); здатність прогнозувати перебіг різних соціальних процесів на підставі демографічного прогнозування та різних методів соціальної статистики (ФК-2); здатність до виявлення, соціального інспектування і оцінки потреб вразливих категорій громадян, у тому числі які опинилися в складних життєвих обставинах на основі аналізу соціально-демографічної інформації (ФК-5); здатність до виявлення, соціального інспектування і оцінки потреб вразливих категорій громадян, у тому числі які опинилися в складних життєвих обставинах на основі аналізу соціально-демографічної інформації (ФК-12); здатність оцінювати результати та якість професійної діяльності у сфері соціальної роботи, як в ретроспекції, так і на перспективу (ФК-19).

Зміст та структуру дисципліни «Соціальна та демографічна статистика» побудовано відповідно до структурно-логічної схеми підготовки бакалавра соціальної роботи з урахуванням змісту попередніх навчальних дисциплін: «Соціальна робота в різних сферах життєдіяльності», «Основи законодавства в соціальній сфері», «Організація діяльності соціальних служб» та є підґрунтям для реалізації практичних навичок під час проходження практики.

Вивчення курсу передбачає отримання студентами і студентками знань про: предмет, об'єкт та інструментарій навчальної дисципліни «Соціальна та демографічна статистика»; систему показників, що характеризують демографічні та соціальні процеси, тенденції та закономірності їх розвитку; сутність основних категорій та понять, основні джерела соціально-демографічної інформації та особливості даних, які вони містять; основні погляди вчених різних епох на взаємозв'язок демографічних і соціально-економічних процесів; особливості змін у світовій демографічній ситуації в останньому сторіччі, найважливіші тенденції у змінах структури населення, тривалості життя, розселення населення; сутність міграційних рухів населення та їх класифікацію; особливості розрахунків різних типів статистичних показників, які вимірюють сучасні соціальні явища та процеси; сутність демографічних показників, методів аналізу конкретних демографічних явищ і процесів; закономірності перебігу основних соціальних і демографічних процесів й параметри соціально-демографічного складу населення та чинники, що на них впливають; закономірності масових соціальних явищ та тенденції основних соціальних процесів і чинників, що на них впливають; систему статистичних показників складу населення, рівня, якості й способу його життя тощо.

На основі цих знань у студентів і студенток мають сформуватися уміння: розробляти програмно-методологічні та організаційні питання статистичних обстежень домогосподарств; здійснювати статистичні спостереження за соціальними і демографічними явищами та процесами; володіти сучасними інформаційними технологіями збору, обробки, аналізу та поширення даних соціальної і демографічної статистики; організовувати та проводити вибіркові обстеження домогосподарств, одноразові статистичні спостереження, опитування, моніторинг; обробляти статистичну інформацію на підставі математичного інструментарію; застосовувати навички соціально-демографічного прогнозування; аналізувати тенденції соціальних і демографічних процесів та їх взаємозв'язки з соціальною роботою у різних сферах життєдіяльності; розраховувати показники, що характеризують масові соціальні явища, оцінювати їх стан та динаміку; використовувати набуті знання при вивченні інших дисциплін навчального плану, що безпосередньо пов'язані з соціальною роботою в різних сферах життєдіяльності; робити обґрунтовані висновки щодо стану демографічних та соціальних явищ і процесів, оцінювати їх фактори та наслідки, а також перспективи; пропонувати ефективні технології представництва, лобювання та інспектування в соціальній сфері для вирішення практичних задач; інтегрувати теоретичні знання щодо методологічних засад соціальної та демографічної статистики в практичний досвід.

Навчальна дисципліна «Соціальна та демографічна статистика»

сприяє формуванню у студентів та студенток спеціальності 231 «Соціальна робота» теоретичних знань та практичних навичок щодо систематизації, класифікації та аналізу статистичної інформації про розвиток соціальної сфери. Засвоєння системи показників соціальної та демографічної статистики та методології їхнього визначення допоможе студентам краще орієнтуватись у складних соціально-демографічних процесах: виявляти закономірності, аналізувати їх, робити висновки й приймати обґрунтовані та адекватні рішення.

Список використаних джерел

1. Стандарт вищої освіти: перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, ступінь вищої освіти Бакалавр, галузь знань 23 Соціальна робота, спеціальність 231 Соціальна робота: затверджено та введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 р. № 557. - К., 2019. -18 с. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>.

2. Національний класифікатор України. Класифікатор професій ДК 003:2010 [Текст] : офіц. текст. / [Держ. ком. України з питань техн. регулювання та спожив. політики]. – 3і змін. та допов. – На заміну ДК 003:2005 ; Чинний від 01.11.2010.- К.: Паливода А.В. [вид.], 2019.-470 с. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text>

УДК 364-43:352.071.55]:355.01](043.2)

Сургова С. Ю.,

канд. пед. наук, доцент,
кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки,
ННПУА ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА В ГРОМАДІ ЗА УМОВ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Працюючи у громаді, соціальні працівники спрямовують максимум зусиль на створення комфортних умов для її розвитку. Під час надзвичайних ситуацій та у післякризовий період, зважаючи на потреби та можливості різних категорій населення, соціальні працівники відповідають за об'єднання громадських зусиль, координацію дій членів громади, розподіл ресурсів, визначення пріоритетних напрямів роботи у межах своїх повноважень, що забезпечує всебічну підтримку мешканців громади.

Як член міждисциплінарної команди, соціальний працівник добре обізнаний з мешканцями, їхніми уподобаннями та членами їхніх родин. На випадок надзвичайних ситуацій, у плані дій закладу з надання соціальної підтримки визначена роль кожного співробітника, у тому числі, й соціального працівника, серед першочергових завдань якого можна визначити такі:

- 1) психологічна допомога мешканцям, які можуть відчувати тривогу або занепокоєння через події, що відбуваються;
- 2) допомога іншим працівникам в організації харчування, забезпеченні одягом та/або оформленні відповідних документів;
- 3) встановлення та підтримка зв'язку із сім'ями та родичами постраждалих, які знаходяться за межами громади;
- 4) залучення волонтерів для допомоги підопічним, якщо соціальний персонал не може дістатися до соціального закладу або пункту надання допомоги.

Воєнний час є одним із найскладніших викликів соціальній безпеці громадян. Відчуття безпомічності, перебування у стані перманентного стресу, відсутність планів на найближче майбутнє – це лише частковий перелік тих почуттів, які виникають у людей, які безпосередньо виживають і намагаються наново пристосуватися та облаштувати побут під час військового стану в країні. Стан війни може супроводжуватися як штучно створеними стихійними лихами (як наприклад при підриві військовими рф дамби Каховської ГЕС), так і спалахами хвороб (як наслідок погіршення екологічної ситуації – забруднення водних ресурсів та ґрунту). Залежно, знову таки, від ситуації, соціальні працівники виконують ті завдання, які є найбільш доречними щоб убезпечити членів громади – інформування щодо мінної небезпеки, взяття на облік ВПО, у разі необхідності – створення додаткової мережі оповіщення через соціальні мережі тощо.

Треба зазначити, що виконання різних завдань визначає ключові ролі, які соціальні працівники беруть на себе задля врегулювання актуальних для громади питань у надзвичайних ситуаціях та допомоги їй окремим членам.

Уніфікувавши теоретичні напрацювання зарубіжних та вітчизняних науковців, українська дослідниця Г. Слозанська склала найбільш повний перелік ролей соціальних працівників, серед яких визначено первинні (практичні, посередницькі та управлінські) та вторинні (дослідницькі) ролі.

Практичні ролі: гід (guide); активатор / наставник / помічник-консультант / каталізатор (enabler); терапевт; порадник-консультант

(counselor); агент з питань соціальних змін (community change agent); вчитель соціальних вмінь (educator) або тренер (trainer).

Посередницькі ролі: брокер (broker); кейс-менеджер або фахівця управління справами клієнт (case manager); захисника прав та інтересів клієнта / адвокат (advocate); посередник у вирішенні конфліктів (negotiator); медіатор (mediator).

Управлінські ролі: менеджер (general manager / manager); організатор (organizer); ініціатор / координатор (challenger або initiator / coordinator); супевізор; розробника соціальних програм / проєктів (developer); фасилітатора (facilitator); мобілізатор (mobiliser); лобіста (lobbyist).

Дослідницькі ролі: експерт (expert); аналітик (analyst); оцінювальник (evaluator); дослідник (researcher).

Справедливо відзначити той факт, що соціальні працівники не можуть зосереджуватися лише на виконанні якого одного типу завдань та звичай поєднують у своїй роботі декілька ролей. Такий принцип роботи набуває все більшої актуальності сьогодні, коли від початку повномасштабного вторгнення росії на територію України, наша країна зазнала жахливих втрат: загинули та зникли безвісти багато цивільних мирних жителів, військових, знищені повністю десятки сіл та міст, цілі квартали у містах, тисячі будинків, зруйновані лікарні, школи, дитячі садочки. Зважаючи на це не лише зростає роль професійної соціальної роботи, але й урізноманітнює її напрямки, методи та форми, які спираються як на вітчизняний багаторічний досвід, так і на міжнародний. Окрім того, на модернізацію сфери соціальної роботи та якість надання соціальних послуг принципово впливають і моральні цінності українців, які в тяжкий для країни період об'єднують зусилля та допомагають один одному, висловлюючи розуміння та підтримку й самим фахівцям соціальної роботи.

В кожній громаді є люди, які різняться між собою статусом, соціальною роллю, відношенням до життя та оточуючих, проблемами, тому застосовувати один метод соціальної роботи для всіх практично неможливо. Серед основних методів соціальної роботи в громаді можна виокремити метод ведення випадку, метод екстреного втручання, метод соціальної роботи з групою, метод організації та розвитку громад, метод соціального забезпечення в громаді, метод соціальної дії та соціальних досліджень тощо.

З огляду на сьогоднішні виклики українському суспільству, доречним є вивчення підходів до соціальної роботи та способів підтримки громади соціальними працівниками за умов військового стану. Так, робота в громаді, в умовах війни, є основним методом соціальної роботи. При цьому, діяльність фахівців соціальної сфери тісно поєднується із бажанням та моральним обов'язком звичайних громадян допомагати

вразливим категоріям населення, займатися благодійництвом та волонтерством.

Українська дослідниця Т. Семигіна зазначила, що соціальну роботу в громаді в умовах воєнного часу варто розглядати як соціальну роботу на макрорівні, яка здійснюється завдяки самоорганізації громади для вирішення складних життєвих ситуацій. Базовим рівень представлено органами місцевого самоврядування, які реалізують державну політику у сфері соціальної допомоги населенню, пенсійного та соціального забезпечення, надання гуманітарної допомоги, соціальних послуг вразливим категоріям населення. Наступним є рівень установ соціальної сфери, які є суб'єктами реалізації соціальної політики та безпосередньо надають соціальні послуги таким категоріям, як внутрішньо переміщені особи, люди похилого віку, військовослужбовці та члени їх сімей, сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах, дитячі будинки сімейного типу тощо. Соціальні служби надають допомогу населенню, співпрацюють із старостами територіальних громад, які володіють інформацією про стан соціального забезпечення жителів громади та наявність переселенців, що через війну вимушені шукати собі прихисток в інших містах та селах.

Нарешті, соціальна робота на рівні самої територіальної громади передбачає надання соціальної підтримки, що полягає у забезпеченні безкоштовним харчуванням переселенців, приготуванні продуктів для потреб армії, плетінні маскувальних сіток, організації місць для централізованого поселення біженців тощо. Громади активно співпрацюють з місцевими підприємствами та бізнесом, зокрема надається безкоштовне паливо, транспорт на потреби армії, продукти харчування. Основне завдання громади в умовах війни – зібрати всі ресурси та сили, залучити максимальну кількість партнерів, щоб забезпечити підтримку своєму населенню та армії.

Неможливо уявити соціальну роботу в громаді без активного залучення самих жителів. Досвід соціальної роботи в Україні показує, що важливим суб'єктом надання допомоги у воєнний час є самі громадяни, які самостійно збираються у своїх територіальних громадах, підтримують один одного та піднімають моральний дух армії своєю вірою у перемогу.

Значна кількість міжнародних партнерів та організацій висловили свою підтримку громадянам України та безпосередньо українським соціальним працівникам, в тому числі й з боку міжнародної спільноти соціальної роботи. Світові лідери закликали підтримати народ України, покласти край війні, прийняти всіх біженців з України та надати гуманітарну допомогу їм. У свою чергу, соціальні працівники як представники Української держави на захисті інтересів її громадян сприяють тому, щоб допомога, яка надається міжнародними партнерами, була

розподілена у відповідності до потреб усіх представників громади, яка у період воєнних дій розширюється за рахунок реєстрації внутрішньо переміщених осіб з прифронтових територій або таких, де безпосередньо ведуться бойові дії.

Тож, основними суб'єктами соціальної роботи в громаді в умовах війни є сама держава, органи місцевого самоврядування, соціальні служби, територіальні громади, жителі громад, волонтерські громадські організації та міжнародні партнери. У свою чергу, соціальні працівники, які є представниками української влади у громадах, забезпечують підтримку громадян, виконуючи як безпосередню роль надавача соціальних послуг, так і роль посередника між членами громади і тими організаціями або приватними особами, які висловлюють бажання підтримати населення через надання гуманітарної допомоги. Соціальні ж працівники, у свою чергу, врегульовують юридичні та організаційні питання. Окрім того, вони продовжують надавати психологічну, матеріальну та соціальну допомогу найбільш незахищеними та вразливими категоріям населення, зокрема, постраждалим від війни.

УДК 364.4-057.36(043.2)

Файчук О. Л.,

канд. пед. наук, доцент

кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки,
ННІПУА ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ТА ЧЛЕНАМИ ЇХ СІМЕЙ

Соціальна робота з військовослужбовцями та членами їхніх сімей стає все більш актуальною в умовах тривалого військового конфлікту в Україні. Події, пов'язані з повномасштабним вторгненням, призвели до низки проблем соціально-психологічного характеру (втрата життєвої стабільності, нестача сприятливого соціально-психологічного оточення особистості, невизначеність майбутнього тощо), які не можуть бути вирішені без системного втручання соціальних працівників. Тому військовослужбовці та члени їх сімей є однією з ключових категорій клієнтів у соціальній роботі сьогодні.

Основна мета соціальної роботи з цією категорією осіб полягає в тому, щоб відновити фізичні й психічні сили тих, кому надається допомога, теоретично обґрунтувати принципи, методи та умови реалізації соціальної допомоги сім'ям військовослужбовців; розширити та

посилити підготовку професіоналів у сфері соціальної роботи, внести елементи соціальної справедливості в рамки субординаційних ставлень, характерних для військової служби [1, с. 64].

Аналіз наявних наукових досліджень та законодавчої бази дає можливість зазначити, що усе розмаїття соціальної роботи з військовослужбовцями та членами їх сімей включає такі основні напрямки та завдання роботи:

- забезпечення гідних умов життя військовослужбовців та членів їх сімей;
- надання всього спектру необхідних соціальних послуг;
- адаптаційна діяльність з метою соціально-педагогічної та психологічної допомоги учасникам бойових дій, які опинились у складних життєвих обставинах (допомога військовослужбовцям та їх сім'ям у встановленні нових соціальних зв'язків, адаптації до цивільного життя та вирішенні конфліктів, які можуть виникнути через військовий досвід);
- соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців та ветеранів (допомога військовослужбовцям у процесі відновлення здоров'я, навчання нових навичок та підготовки до цивільного життя після військової служби);
- соціальний супровід військовослужбовців та членів їх сімей;
- проведення превентивних заходів щодо попередження девіантної поведінки та такої, що містить ризики для здоров'я (надмірне вживання алкоголю, наркотичних засобів, ЗПСШ, гепатити, ВІЛ/СНІД), домашнього насильства;
- психосоціальна підтримка (надання психологічної та емоційної підтримки військовослужбовцям та їх сім'ям, які можуть стикатися з травмами, стресом або проблемами адаптації після повернення з війни);
- інформаційна підтримка (надання інформації про доступні соціальні послуги, допомогу у вирішенні питань щодо медичного обслуговування, житла, освіти та інших потреб);
- робота з членами сімей військовослужбовців для забезпечення їх потреб у підтримці, консультуванні та допомозі у вирішенні проблем, пов'язаних з відсутністю військовослужбовця вдома.

Викликом часу стала поява нових соціальних послуг для військовослужбовців та членів їх сімей:

- соціальний супровід військовослужбовців та членів їх сімей у військових частинах (реалізація експериментального проекту почалась у 2023 році). Основна мета послуги – це допомога військовим у вирішенні їх цивільних питань та сприяння зосередженню військових на їх основних обов'язках. У рамках цієї послуги передбачаються

консультації військовослужбовців щодо психосоціальної підтримки, діяльність з налагодження комунікації в сім'ї, допомога і супровід військовослужбовця на всіх етапах мобілізації [2].

– психосоціальна послуга з формування життєстійкості. Пілотний проект по реалізації цієї послуги заплановано здійснити до 31 грудня 2024 року. Основна мета послуги – зниження загального рівня стресу і тривожності українців, формування навичок першої психологічної допомоги близьким (особливо дітям та старшим членам родини), навчання стресостійкості та попередження психологічної травматизації. Особливу приділено родинам, на які війна має найбільший вплив: військовослужбовців та ветеранів, сім'ям із маленькими дітьми [3]. Реалізація цієї послуги передбачає надання таких видів допомоги: психологічну діагностику (оцінка потреб), психологічне консультування (індивідуальне, групове, сімейне), надання психологічної підтримки та допомоги (після травм та стресових розладів, зниження рівня стресу, розвиток батьківських навичок, сприяння допомогі в побудові стосунків з дітьми), безоплатна правнича допомога тощо.

Основна складність у діяльності соціального працівника – це необхідність поєднувати допомогу військовослужбовців та членів їх сімей, сприяти налагодженню стосунків та долати критичні моменти. Працюючи з даною категорією клієнтів фахівці повинні формувати систему соціальної підтримки сімей військових, що включає: оцінку потреб членів сімей, стратегічний розвиток громади з врахуванням потенціалу ветеранів та членів їх родини, формування групи взаємної підтримки, забезпечення комунікації в громаді.

Отже, соціальна робота з військовослужбовцями та членами їх сімей передбачає поєднання належного матеріального забезпечення та здійснення соціального супроводу, що реалізується шляхом надання соціальних послуг, таких як соціальна адаптація військовослужбовців та їх сімей; представництво інтересів військовослужбовців; консультації військовослужбовців та членів їх сімей з питань реалізації належних їм пільг і гарантій, соціальної реабілітації та адаптації — підготовки військовослужбовців до цивільного життя після звільнення з військової служби тощо.

Список використаних джерел

1. Логвінова О., Рассказова О. Соціальна робота з військовослужбовцями та їхніми сім'ями в умовах тривалого конфлікту на сході України. Соціальна робота та соціальна політика. 2021. 2 (9). С.61-71.

2. Про реалізацію експериментального проекту із запровадження договірної форми надання соціальної послуги із соціального супроводу

військовослужбовців та членів їх сімей у військових частинах (підрозділах) Збройних Сил. Постанова КМУ. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1050-2023-%D0%BF#Text>.

3. Про реалізацію експериментального проекту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості. Постанова КМУ. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1049-2023-%D0%BF#Text>.

УДК 378.013.09-057.875(043.2)

Чубук Р. В.,
канд. пед. наук, доцент,
кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки,
ННПУА ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ І САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Сучасні тенденції соціально-економічного розвитку суспільства, науково-технологічні та інноваційні розробки як першочергові чинники національної безпеки держави, породжують необхідність і потребу самовдосконалення і самореалізації кожної особистості, особливо з вищою освітою. Саме із самореалізації починається процес саморозвитку, а центром саморозвитку особистості є її свідомість.

Сучасні вимоги до професійної підготовки у вищій школі обумовлені потребою у фахівцях, які б володіли сучасними технологіями роботи, що сприяють: поліпшенню соціального функціонування різних категорій населення; забезпеченню сприятливих умов їхньої соціалізації; вчасному попередженню негативних соціальних явищ з метою забезпечення формування активної життєвої позиції, умов для саморозвитку, самоствердження та самореалізації особистості [3].

Видатний педагог К. Д. Ушинський зробив вагомий внесок у розробку психолого-педагогічних умов, що сприяють розвитку внутрішньопотенційних задатків, потреб, ціннісних орієнтацій особистості того, хто навчається, з метою подальшого використання свого творчого потенціалу та досягнення певного рівня самореалізації особистості студента в процесі професійної підготовки. Вчений вважав, що провідною функцією педагога у процесі педагогічної діяльності є створення відповідних

психолого-педагогічних умов для саморозвитку творчої особистості, того, хто навчається

Важливо зробити наголос на тому, що К. Д. Ушинський при визначенні провідних умов забезпечення самореалізації особистості, того, хто навчається, особливу увагу приділяв проблемі практичної наявності задатків творчої самореалізації викладача (педагога). Вчений наголошував на тому, що лише особистість може виховати особистість; критикував шаблонні форми та методи педагогічної роботи, стимулюючи викладачів закладів вищої освіти та педагогів інших навчальних закладів до проведення самооцінки існуючої системи викладання, а водночас, закликав їх до творчого підходу в роботі.

К. Д. Ушинський підкреслював, що педагогічна майстерність педагога, його особливі здібності, творча індивідуальність професійної праці є обов'язковою та ваговою умовою для розвитку у того, хто навчається, пізнавальної активності, самостійності, бажання і творчого підходу до навчальної діяльності, що сприяє підсиленню можливостей для їхньої творчої самореалізації, активізуючи їхній саморозвиток і внутрішню мотивацію [1].

Термін «внутрішня мотивація» вперше з'явився у наукових працях дослідників 1950 року, коли Р. Вудвортс описав принцип первинності поведінки, суть якого полягала у тому, що людина народжується з активною життєвою позицією до засвоєння світу шляхом постійної власної активності, урізноманітнення видів поведінки для ефективної взаємодії з навколишнім світом. На підставі цього, підтримуючи принцип первинності поведінки Р. Вудвортса, Р. Уайт запропонував концептуальну модель, яка характеризує види поведінки, на які організм не отримує підкріплення (гра, конструювання, творчість, маніпулювання, огляд). Всі ці види поведінки спонукають до розвитку компетентності, ефективності і творчих навичок людини.

Закцентуємо увагу на тому, що зародження потреби у саморозвитку студента в процесі професійної підготовки залежить від вмілого застосування викладачем психолого-педагогічного інструментарію, професійного педагогічного спілкування викладача зі студентами та ефективного зворотного зв'язку. Водночас додамо, що особистість має вроджену потребу до саморозвитку, самовдосконалення, самодетермінації; до формування життєвих і професійних компетентностей, культури, які є провідними психологічними потребами «Я» людини. Тільки у такому випадку особистість відчуває себе справжньою дієвою особою здійсненої нею цілеспрямованої поведінки та ефективним учасником взаємодії з оточуючими [2].

Для того, щоб виявити потребу до самовдосконалення сучасного студента, ми провели анкетування серед студентів Чорноморського національного університету імені Петра Могили (ЧНУ, м. Миколаїв) з метою аналізу мотиваційної складової їхніх прагнень у сфері комунікативної культури. Серед запитань анкети було таке: «Чи вважаєте Ви, що для ефективної фахової діяльності необхідно формувати високий рівень комунікативної культури». Результати анкетування на це запитання були такі: із 72 опитаних студентів – 69 респондентів (95,8%) вважають, що «необхідно формувати»; 3 студенти написали, що «сумніваються у тому, чи потрібно формувати». Інтерпретація результатів у розширеному варіанті свідчить, що 51 респондент (73,9%) впевнені, що формування комунікативної культури є мотиваційною складовою їхніх прагнень, тому входить до професійних. Уточнюючи свої відповіді, 15 студентів (12,6%) вважають, що це необхідно для самореалізації та подальшої кар'єри, тоді як 36 студентів (50,7%) зазначили, що це взагалі необхідно для ефективного спілкування.

Таким чином, за результатами анкетування ми вияснили, що потреба у розвитку комунікативної культури студентів існує, проте вона не завжди сприяє їхньому саморозвитку, оскільки змістове наповнення програм навчально-виховного процесу закладів вищої освіти не в повній мірі зацікавлює майбутніх фахівців до опанування знаннями, уміннями та навичками у сфері обраної професії. Ми вважаємо, що однією із причин такого явища може бути: некоректно вибраний стиль педагогічного спілкування викладачів зі студентами; використання не адекватних форм та методів впливу на особистість студента, які можуть породити фрустрацію потреби до саморозвитку. Саме тому навчальні плани професійної підготовки у закладах вищої освіти повинні бути теоретично-розроблені та практично-впроваджені, основною метою яких будуть самореалізація і розвиток особистості студента; підвищення рівня оволодіння знаннями, уміннями, навичками; формування, стимулювання і вдосконалення особистісних і професійних якостей, цінностей на засадах діалогічної взаємодії, толерантної співпраці, емпатії, інтелектуального піднесення, створення ситуації успіху, особистісно-орієнтованого педагогічного спілкування.

Узагальнюючи вищезазначене, важливо зробити акцент на тому, що прикладом для наслідування комунікативної культури у закладах вищої освіти повинен стати викладач, оскільки його педагогічна взаємодія зі студентами на лекціях і семінарських заняттях покликана наповнювати нормативно-ціннісним змістом навчальні дисципліни і стимулювати внутрішню мотивацію студентів до самореалізації та розвитку їхньої особистості. До того ж, ми вважаємо, що завдання викладача закладу

вищої освіти у процесі професійної підготовки студентів полягає у тому, щоб створити доброзичливу атмосферу взаємної підтримки між студентами під час лекцій та семінарів; допомогти студентам в усвідомленні власних потреб, інтересів, цінностей; сприяти створенню уявлень, позитивних образів, можливостей і перспектив майбутньої професії для забезпечення активного та творчого розкриття простору самореалізації.

Список використаних джерел

1. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: В. 2 т. Редкол.: В. М. Столетов та ін. Київ: Рад. шк., 1983.
2. Мікульонок І. Забезпечення якості професорсько-викладацького складу ВНЗ – основа ефективної підготовки фахівців. Вища школа. 2011. № 5-6. С. 12-20.
3. Чубук Р.В. Інноваційні технології як інструмент вдосконалення підготовки соціальних працівників. Innovative and information technologies in educational processes. Edited by Aleksander Ostenda and Oleksandr Nestorenko. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts University of Technology, Katowice **Monograph 38**. Publishing House of University of Technology, Katowice, 2020. P. 329-338. ISBN 978-83-957298-5-0.

УДК 364.6-054.73(477)(043.2)

Селіхов К. С.,
магістр спеціальності 231 «Соціальна робота»
кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки,
ННПУА ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ЯК КАТЕГОРІЇ КЛІЄНТІВ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

У ХХІ столітті важливим соціальним викликом для вітчизняної практики та теорії соціальної роботи стала ситуація внутрішньо переміщених осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах через примусову міграцію. Головним фактором таких переселень є повномасштабне вторгнення Росії в Україну. Внутрішньо переміщені особи (ВПО) – це люди або групи людей, які змушені залишити свої домівки або місця звичайного проживання через небезпеку, пов'язану з

озброєним конфліктом, насильством, порушеннями прав людини, природними чи техногенними катастрофами. Вони залишаються всередині меж держави та не перетинають міжнародних кордонів.

Внутрішньо переміщені особи стали об'єктом міждисциплінарних досліджень у контексті міграційних процесів. Цією проблематикою займаються соціологи, політологи, правознавці, економісти, історики, демографи та суспільні географи. Наприклад, правознавці К.Є. Годжа та О.П. Рекотова досліджували генезис поняття «внутрішньо переміщена особа», а Т. Р. Кульчицький аналізував це поняття як об'єкт соціального та правового регулювання, визначаючи основні ознаки в Україні. М. І. Малиха відзначає, що внутрішньо переміщені особи є тими, хто був змушений покинути своє місце проживання, але не залишив територію України, і, отже, потребують визначення статусу та забезпечення прав та свобод. Важливим є також співвідношення правових категорій, що здійснює О. З. Кхасраві, та розгляд феномену внутрішньо переміщених осіб у контексті вимушеної міграції за підходом соціології, як робить О. О. Проценко [5, с. 45].

Згідно Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщеними особами (ВПО) вважаються громадяни України, іноземці або особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах та мають право на постійне проживання в Україні, це особи були змушені залишити або покинути своє місце проживання внаслідок або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [2].

Головною особливістю внутрішньої міграції є те, що внутрішньо переміщені особи зазвичай є громадянами однієї країни. У більшості випадків вони опиняються в схожій ситуації, що й біженці: вони втрачають соціальні зв'язки, матеріальні ресурси та опиняються поза звичним соціальним середовищем. Таким чином, характеристики категорії ВПО включають в себе наступні аспекти:

- вони є фізичними особами;
- мають громадянство України;
- не обов'язково мають громадянство України, але проживають на території України на законних умовах;
- зміна місця проживання не передбачає перетинання державного кордону України.

Психологічні, соціальні та культурні аспекти, що впливають на наслідки міграції, є дуже різноманітними. Однією з ключових проблем,

що виникає в процесі переміщень, є проблема адаптації та ідентифікації мігрантів.

Міграція на іншу територію вимагає адаптації до нового соціокультурного середовища, що символізує перехід до невідомого. Це ставить перед мігрантами завдання співвіднесення себе з новою групою, територією, етносом, нацією та державою, а отже, і ставлення до питання ідентифікації. Адаптація в цьому контексті є процесом пристосування суб'єкта міграції до об'єктивних умов оточуючого середовища [4].

Особливості пристосування та психологічні явища, що їх супроводжують, описані дослідниками з різних аспектів, іноді протилежними поглядами. Наприклад, якщо раніше вважалося, що процес адаптації невід'ємно супроводжується певними проблемами психологічного характеру, то сучасні дослідження показують, що це не завжди призводить до негативних наслідків. Виявляється, що процес адаптації є лише фактором ризику, а його наслідки залежать від особливостей взаємодії мігранта та нового соціального оточення.

Адаптація, як соціально-психологічне явище, охоплює процес включення особи в певну групу, усвідомлення норм, відносин і зайняття певного місця в структурі взаємин між її членами, а також усвідомлення можливих проблем, які можуть виникнути під час адаптації до нового середовища.

Однією з проблем лишається те, що більшість сучасних переселенців не намагається повністю інтегруватися в «нове» суспільство. Це особливо стосується тих переселенців, які не хочуть приймати стиль життя місцевого населення. Вони приносять із собою свій менталітет, спосіб життя та систему цінностей, закорінені в регіонах, звідки вони переїхали. Навіть у межах однієї країни можуть існувати певні відмінності в способі життя її жителів, зумовлені демографічними, соціальними та економічними факторами. Тому процес первинної адаптації до нових умов життя може бути досить складним. Важливими показниками адаптивних можливостей внутрішньо переміщених осіб є їхні емоційні стани та індивідуальні особливості емоційного реагування в умовах стресових ситуацій.

Отже, внутрішньо переміщені особи належать до групи осіб, які зазнали внутрішньої міграції під впливом некерованих факторів, таких як політико-економічна криза, природні катаклізми, військові конфлікти та їх наслідки, або чужоземна інтервенція. Вони мають право на фізичний захист, матеріальну допомогу (включаючи продовольчу та медичну), а також на свободу пересування та проживання. Визначення статусу внутрішньо переміщених осіб є важливим для ефективного вирішення проблем цієї категорії населення. Це сприяє розробці

механізмів реалізації їхніх прав і свобод, а також регулюванню наслідків, до яких може призвести така форма вимушеної міграції. Здатність держави забезпечувати потреби внутрішньо переміщених осіб є показником ефективності діяльності відповідних органів державної влади, місцевого самоврядування, соціальних закладів і установ. До соціальних аспектів проблем внутрішньо переміщених осіб належать: соціальне виключення, переселення, ізоляція в новому середовищі та труднощі з інтеграцією в нову громаду, розбудова нових соціальних зв'язків. Крім того, внутрішньо переміщені особи є вразливими до ризиків насильства та експлуатації, а також можуть зазнавати труднощів у виході з бідності через обмежений доступ до ресурсів та можливостей.

Список використаних джерел

1. Гожда К. Є., Рекотова О. П. Генезис поняття «внутрішньо переміщених осіб». Молодий вчений, 2018. 4(2). С. 659–662.
2. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. № 1706-VII. [Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.(дата звернення 04.04.2024)
3. Гусак Н. Є., Семигіна Т. В., Трухан С. О. Стратегії і виклики соціальної роботи із внутрішньо переміщеними особами. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2014. Вип. 2 (22). С.161-167.
4. Гьокхан Д. Сучасні міграційні процеси: проблема адаптації та інтеграції мігрантів в об'єднаній Європі. Філософські науки. Вісник Житомирського державного ун-ту ім. І. Франка. 2016. Вип. 1 (82). С. 35-44.
5. Логвинова М. О. Внутрішньо переміщені особи як категорія вимушених мігрантів: поняття та ознаки. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Географічні науки. 2019. Вип. 11. С. 44-50.
6. Проценко О. О. Внутрішньо переміщені особи як категорія теоретизування та соціальної практики, Грані. 2018. 21 (4). С. 47-55.
7. Пікало А. Організаційно-функціональні основи публічного управління в сфері соціального захисту внутрішньо-переміщених осіб в Україні. Розвиток форм і методів сучасного менеджменту в умовах глобалізації: Матеріали 9-ї Наук.-практ. Інтернет-конф. – Дніпро, 20-21.11.2021: тези доповідей (Том 2) С. 72-74.
8. Коробка І., Павлюк В. Організаційно-правові засади соціального захисту переселенців (внутрішньо переміщених осіб) як основа реалізації соціальної політики держави, механізми формування соціально-ефективної державної економічної політики в умовах демократизації суспільства. 2015. 144 с.

9. Менджул М. В., Паніна Ю. С. Поняття «внутрішньо переміщена особа»: порівняльний аналіз законодавства України та зарубіжних країн. Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 4. С. 293–297.

10. Басова І. С. Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права соціального забезпечення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к-та юрид. наук: 12.00.05. – Одеса, 2019. – 20 с.

УДК 37.015.31:355(477)''1648/179''(043/2)

Буряга А. С.,
здобувачка РВО магістр,
кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки,
ННПУА ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

КОЗАЦЬКА ПЕДАГОГІКА – ЯК УНІКАЛЬНЕ ЯВИЩЕ СВІТОВОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ

Козацька педагогіка представляє собою унікальне явище у світовій педагогічній думці, що здобуло популярність та визнання завдяки своїм особливим принципам та підходам до виховання та навчання. Вона відображає культурні та соціальні цінності козацького етносу, які базуються на відданості, мужності, самостійності та патріотизмі.

Перш за все, козацька педагогіка акцентує увагу на вихованні сильної особистості, здатної до самодисципліни, військової дисципліни, та готової захищати свою рідну землю. Ці принципи стають основою для формування патріотичної свідомості та громадянської відповідальності.

Термін «козацька педагогіка» охоплює зміст, ідейну спрямованість, національні виховні традиції українського народу, які він виплекав упродовж століть для захисту рідної землі від постійних чужоземних навал, для гартування молодого покоління у душі подвижництва і героїзму. Цей термін позначає систему народнопедагогічних і наукових знань, ідей та інших цінностей, які вже більше 500 років займають чільне місце в національній системі освіти і виховання. Батьки і вчителі – патріоти завжди виховували дітей, підлітків і юнаків на історичному, культурному і мистецькому матеріалі, який розкриває героїчне життя і подвижницьку діяльність С. Наливайка, К. Косинського, П. Сагайдачного, Т. Федоровича (Трясила), Б. Хмельницького, Д. Нечая, І. Богуна, І. Виговського, І. Мазепи, П. Орлика, І. Сірка та багатьох інших провідників українського козацтва [4]. В епоху українського Відродження (XVI – XVIII ст.) козацька педагогіка як складова народної виховної мудрості сягнула вершини свого розвитку.

Козацька педагогіка, вирізняючись як важлива складова народної педагогіки у її найвищому прояві, спрямовувала зусилля на формування серед молодого покоління українців відданості рідній землі, Батьківщині та народу, інколи відомої як синівська вірність. Вона виховувала в них непохитну силу духу, стійку волю та високу мораль, які характеризують козацький ідеал лицарства.

Історики свідчать, що основою козацької педагогіки була конкретна система передачі життєвого досвіду, знань та умінь, що накопичувалися протягом поколінь. Вона також відзначалася відданістю віковим народним традиціям, повагою до Бога, старших, батьків і керівної верхівки Січі.

Вчені, такі як Ю. Д. Руденко, М. Г. Стельмахович, Г.В. Біленька та інші, наголошують на тому, що козацька педагогіка відобразила собою систему народних ідей, традицій, звичаїв та цінностей, коли українське козацтво стало ключовою суспільно-політичною силою. Ще на початку кінця XVI століття козацькі традиції виховання молоді вже формували певну систему, відому як козацька педагогіка.

Усю територію України вкривала мережа дяківських, церковних, монастирських, братських, козацьких шкіл, а також шкіл народних мистецтв і ремесел. Виникали перші українські академії (Острозька – в 1576 р., Києво-Могилянська – в 1615 р.), що стали визначними центрами розвитку вищої освіти, науки і культури України [1].

Творча група при Міністерстві освіти і науки України розробила концепцію української козацької педагогіки з метою виховання в сім'ї, школі та громадському середовищі особистості, яка має риси козацького лицаря — сильного, мужнього громадянина, який прагне захищати рідну землю і має виразно виражену українську національну свідомість і самосвідомість, високий рівень патріотизму та духовності.

Основними завданнями козацької педагогіки є:

- підготувати фізично загартованих воїнів-захисників рідного народу від чужоземного поневолення, ворожої агресії;
- виховувати в підростаючих поколіннях український козацький характер, світогляд, ідеали та інші національні й загальнолюдські духовні цінності;
- формувати високі лицарські якості, глибокий український патріотизм, інші моральні чесноти, гуманізм, почуття милосердя;
- виробляти непримиренність до всього лихого, ворожого гуманній сутності людини, вміння боротися з такими явищами і перемагати їх;
- виховувати готовність до альтруїзму, надання пріоритетності громадським обов'язкам, інтересам української нації, Батьківщини;
- виховання громадян, які б розвивали культуру, економіку та інші сфери життєдіяльності народу на світовому рівні [2].

Окрім того, слід зазначити, що у школах на Запорозькій Січі (козацьких, січових, полкових, паланкових, парафіяльних та інших) усі мали рівні права та обов'язки. Система освіти і виховання тут передбачала формування у молоді, крім якостей лицарської честі, певної системи доблесті та звитяги, а саме: – готовності боротися за волю, честь і славу України; – нехтування небезпекою, коли справа стосується щастя рідних, друзів, побратимів; – ненависть до ворогів, прагнення визволити рідний край від чужих зайдзавойовників; – здатність відстоювати рідну мову, культуру, право бути господарем на власній землі; – героїзм, подвижництво у праці та в бою в ім'я свободи і незалежності України [3, с. 1].

Аналіз наукового аспекту козацької педагогіки дозволяє схарактеризувати її як педагогічну систему, що складається з таких елементів: мета (формування козака-лицаря, мужнього захисника рідної землі з яскраво вираженою національною свідомістю, дієвим патріотизмом, високим рівнем духовності), зміст (знання, уміння, навички, досвід емоційно-ціннісного ставлення, особистісні якості щодо національної свідомості, розвитку духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, фізичної, екологічної культури, розвитку індивідуальних здібностей і таланту), вихованці (діти козаків і міщан), вихователі (батьки, наймані вчителі шкіл, старі козаки), методи (просвіта, навчання, приклад, бесіда, дискусія, доручення, вимога, привчання, вправи, змагання, фізичні покарання, розповідь, пояснення, робота з книгою, ілюстрація, демонстрація, спостереження, практична робота), засоби (дяківські, церковні, монастирські, братські, полкові, січові школи, школи народних мистецтв і ремесел, колегіуми й академії, школа джур) і форми (індивідуальна, індивідуально-групова, класно-урочна з учнями-помічниками, практикум, гра, конкурс, літня практика, похід).

Козацька педагогіка стала не лише частиною національної спадщини, але й надихає на дослідження та використання її цінностей в сучасних умовах, сприяючи розвитку освіти та виховання. Таким чином, вона заслуговує на увагу та вивчення як унікальне явище світової педагогічної думки.

Список використаних джерел

1. Історія педагогіки : навч. посіб. / за заг. ред. чл.-кор. АПН України, д. пед. наук, проф. Г.В. Троцько. – Харків, 2007. – 545с.
2. Макогончук Н.В. Витоки та специфіка козацької педагогіки / Н.В. Макогончук. // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. - 2014. - Вип. 3. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2014_3_10

3. Руденко, Ю. Козацька педагогіка: національні пріоритети українського козацтва / Ю. Руденко // Освіта. – 2006. – № 31 (9–16 серпня). – С. 1.

4. Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. : у 2 кн. / за ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. – Кн. 1. – 624 с.

УДК 364.4-053.9:355.01](043.2)

Гаращенко А. С.,
здобувачка РВО магістр,
кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки,
ННІПУА ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ГЕРОНТОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Завдання соціальної роботи в умовах воєнного стану виявляється вкрай складним і вимагає особливої уваги до геронтологічних аспектів. Геронтологія, як наука про старість і старіння, розглядає вплив різних факторів на життя та добробут літніх людей, в тому числі в умовах конфліктів та воєнних дій. У контексті воєнного стану, аналіз геронтологічних особливостей стає невід'ємною складовою розуміння соціальних викликів і завдань. Систематичне вивчення і врахування цих аспектів є надзвичайно важливим для забезпечення ефективності соціальної роботи під час воєнного стану з людьми похилого віку.

Під час війни люди похилого віку стикнулися з викликами, до яких вони не були готові:

1) Міграція осіб похилого віку як тимчасово переміщених осіб на території України, так в сусідні країни. Від початку війни (24 лютого 2022 року) ми стали свідками широкомасштабного переміщення близько 14 млн. людей, де кожна четверта людина старше 60 років [1].

2) Здоров'я, права та добробут людей похилого віку. У результаті війни, що триває третій рік, люди похилого віку стикаються з дедалі зростаючими проблемами в доступі до пенсій, охорони здоров'я та інших основних послуг [2].

3) У районах інтенсивних бойових дій усі вікові групи, включаючи людей похилого віку, стикаються з серйозною загрозою для свого життя. Люди похилого віку, які вирішили залишитися вдома, часто стикаються з особливими проблемами, пов'язаними з пошуком безпечного місця, предметів першої необхідності та їжі через інвалідність, фізичну обмеженість, недостатню кількість соціальних зв'язків через цифрову грамотність тощо. Багато з тих, хто залишився у власному помешканні,

також мають обмежений доступ до соціальних послуг і обмежені соціальні контакти [1].

4) Війна також принесла вимушене відокремлення та ізоляцію. Люди похилого віку, які переїхали в інші райони України, мали важкі переїзди через ризик для життя, відсутність доступу до базової медичної допомоги та інших потреб, у той же час вони перебували далеко від своїх сімей та близьких. Окрім того, ті, кому вдалося потрапити до сусідніх країн Європи, стикаються з комунікативними бар'єрами (спілкування на іноземній мові); невизначеним майбутнім, маючи мало можливостей додатково заробити дохід, як правило, ще маючи хронічні захворювання, і не знають, коли саме і чи зможуть вони взагалі коли-небудь повернутися додому.

Умови воєнного стану істотно впливають на соціальні аспекти життя людей, зокрема на людей похилого віку, що потребують особливої уваги та підтримки. Соціальна робота з цією категорією населення в таких умовах орієнтується на кілька напрямків:

По-перше, це забезпечення соціального захисту та надання матеріальної підтримки. Цей напрям спрямований на створення необхідних умов для підтримання нормальної життєдіяльності, включаючи виплати соціальної допомоги, доступ до медичних та інших соціальних послуг, а також забезпечення необхідними матеріальними ресурсами.

Одним із ключових аспектів є система виплат соціальної допомоги, яка призначається громадянам, що потребують допомоги у забезпеченні базових життєвих потреб, таких як харчування, житло, та інші первинні потреби. Ця система надання соціальних послуг враховує різноманітні фактори, такі як доходи, стан здоров'я, сімейний стан та інші соціальні обставини. Досягнення цієї мети також передбачає забезпечення доступу до медичних та інших соціальних послуг, які є необхідними для збереження здоров'я та підтримки загального благополуччя населення. Це включає доступ до медичних закладів, профілактичні заходи, консультації та інші види медичної допомоги.

По-друге, це надання догляду та соціальної підтримки у стаціонарних установах, які належать до сфери діяльності Міністерства праці і соціальної політики з метою забезпечення оптимальних умов проживання та медичного обслуговування для людей похилого віку, які потребують постійного догляду.

По-третє, це розвиток соціальної роботи через територіальні центри та відділення денного перебування, які орієнтовано на забезпечення доступу до різноманітних соціальних послуг і реабілітаційних заходів та занять для підтримки психологічного та фізичного здоров'я людей похилого віку. Соціальна робота в даному контексті спрямована на

покращення якості життя людей похилого віку шляхом забезпечення їм доступу до необхідних соціальних послуг та підтримки у психологічному та фізичному благополуччі. Територіальні центри та відділення денного перебування виступають у ролі ключових інфраструктурних об'єктів, які забезпечують доступ до цих послуг та програм.

По-четверте, це надання догляду та соціальної підтримки вдома, що передбачає забезпечення різноманітних послуг домашнього догляду, медичного обслуговування та психосоціальної підтримки для осіб похилого віку, які проживають у власному помешканні в умовах воєнного конфлікту. Ці послуги спрямовані на задоволення основних потреб та забезпечення комфортних умов перебування для цільової аудиторії [1].

Отже, під час воєнного стану соціальні аспекти життя людей похилого віку, є важливими і потребують особливої уваги та підтримки. Забезпечення соціального захисту та матеріальної підтримки, надання догляду у стаціонарних установах, розвиток соціальної роботи через територіальні центри та відділення денного перебування, а також надання догляду та соціальної підтримки вдома – є основними напрямками діяльності у цій сфері. Ці заходи спрямовані на покращення якості життя людей похилого віку шляхом забезпечення доступу до необхідних соціальних послуг з метою психологічного та фізичного благополуччя. Такі ініціативи виступають важливою складовою відповіді на виклики, що виникають під час воєнного стану та сприяють збереженню здоров'я цієї вразливої групи населення.

Список використаних джерел

1. Актуальні питання соціальної роботи: навч. посіб. О. М. Денисюк та ін.; ред. кол.: О. В. Епель, Т. Л. Лях, І. В. Силантьєва. Ужгород: РІК-У, 2023. 420 с.

2. Соціальна робота з людьми похилого віку: навч. посіб. Іванова І. Б. Київ: Університет «Україна», 2023. 220 с.

3. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях, Постанова Кабінету Міністрів України № 560 (2022) (Україна). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2022-п#Text>

Криворога А. О.,
здобувачка РВО магістр,
кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки,
ННПУА ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ВІЙСЬКОВА СОЦІАЛЬНА РОБОТА З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ КЛІЄНТІВ

Військова соціальна робота є складною сферою, яка має як новітні, так і давні коріння. У історії відомо багато прикладів допомоги, підтримки та соціального захисту для осіб, які мали своїм призначенням захист рідної землі та свого народу. Військовослужбовці, подібно до будь-якого іншого громадянина, також потребують уваги, допомоги та захисту. Це особливо важливо в наш час, коли соціальна напруженість залишається високою, а фінансове становище військових не покращується. Багато з них стикаються з невизначеною перспективою та соціальними викликами. Соціальні проблеми членів сімей військових та ветеранів стають особливо актуальними. Багато хто з них втрачає соціальні можливості, зазнає змін у статусі та стикається з різноманітними труднощами. У таких умовах навіть звичні життєві моделі руйнуються, а цінності зазнають переосмислення.

Тематика військової соціальної роботи привертає увагу вітчизняних дослідників. Праці Г. Лактіонової та Л. Матвійчука присвячені аналізу проблем соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей. Дослідження Т. Андревої, І. Дубровіна та Н. Максимова фокусуються на специфіці соціально-педагогічної роботи з військовослужбовцями, які брали участь у військових бойових діях. Науковці також звертають увагу на проблеми соціалізації військовослужбовців (Є. Мануйлов, О. Панфілова).

Соціальний захист військовослужбовців та членів їхніх сімей є важливою складовою системи армії країни, відображаючи цілісність і структурованість військової організації. Військова соціальна робота вимагає передових знань і навичок у сфері соціальної роботи, особливо враховуючи складні проблеми поведінкового та психічного здоров'я ветеранів. Підвищена увага до соціального захисту військових та їхніх сімей виявляється через розвиток висококваліфікованої експертизи в галузі соціальної роботи. Задоволення потреб військовослужбовців у сфері охорони здоров'я та потреб ветеранів створює як можливості, так і проблеми у підготовці фахівців у цій галузі [1].

Військова соціальна робота відрізняється від загальної практики з цивільними особами через специфічне життєве та службове середовище військових, в якому вони функціонують. У військовому контексті існує різноманіття місій та завдань, що вимагають спеціальної підготовки та соціалізації військовослужбовців. Це включає базове навчання з метою втілення військової організаційної культури та підготовки до виконання призначених обов'язків [2].

Для визначення особливостей військової соціальної роботи з різними категоріями військовослужбовців розглянемо різновиди клієнтів у цій сфері обслуговування. Ці категорії охоплюють різноманітний спектр осіб, пов'язаних з військовими структурами. Наприклад, серед сімей можуть бути багатодітні родини з дітьми з особливими потребами, сім'ї ветеранів афганської війни чи учасників бойових дій, а також родини з членами, які мають інвалідність або борються з наркозалежністю. Серед військовослужбовців можуть бути одинаки, удівці, розлучені особи, а також ті, хто має проблеми з алкогольною залежністю, схильність до суїциду, виявляють девіантну поведінку або вихідці з проблемних сімей. Окремі особливості мають жінки-військовослужбовці та працівниці збройних сил.

Клієнтами військової соціальної роботи можуть бути також цивільний персонал військових частин, з'єднань, штабів, баз та полігонів. Крім окремих осіб, робота може здійснюватися з колективами та різними соціальними групами, такими як сімейні об'єднання, групи допризовної та призовної молоді тощо. Сучасні дослідження показують розширення кола клієнтів у сфері військової соціальної роботи. Концепція виховної роботи у Збройних Силах та інших військових формуваннях України враховує взаємодію з різними силовими структурами та членами їхніх сімей [4]. Виходячи з цього, до клієнтів військової соціальної роботи відносяться всі потребуючі особи, пов'язані з цими військовими установами.

Існує кілька основних категорій клієнтів військової соціальної роботи, і кожна з них потребує специфічного підходу та підтримки.

– Військовослужбовці – ця категорія включає у себе активних членів збройних сил. Вони можуть зіткнутися з різними викликами, такими як стресові ситуації на службі, переїзди, віддаленість від родини, травми, а також проблеми адаптації після повернення з війни. Військові соціальні працівники надають їм психологічну підтримку, допомагають у вирішенні конфліктних ситуацій та надають інформацію про доступні ресурси.

– Ветерани – люди, які завершили військову службу, можуть зіткнутися з різними викликами після війни, такими як ПТСР (посттравматичний стресовий розлад), труднощі в адаптації до цивільного життя, порушення здоров'я та фінансові проблеми. Військові соціальні

працівники працюють з ветеранами, щоб забезпечити їм доступ до медичної допомоги, професійної перекваліфікації, житла та інших необхідних послуг.

– Сім'ї військовослужбовців – ця категорія включає у себе членів родини військовослужбовців, які також можуть відчувати стрес та неспокій через віддаленість від своїх близьких, переїзди, фінансові труднощі та інші проблеми [6]. Військові соціальні працівники пропонують підтримку цим сім'ям, допомагаючи вирішувати їхні проблеми та забезпечуючи доступ до ресурсів, таких як консультації, фінансова допомога та програми підтримки.

– Цивільні жителі – під час військових конфліктів або природних катастроф, цивільні жителі можуть потребувати допомоги та підтримки. Військові соціальні працівники можуть надавати медичну допомогу, житло, їжу та іншу необхідну допомогу, а також психологічну підтримку для того, щоб допомогти людям пережити кризові ситуації та відновити своє життя [5].

Військова соціальна робота включає різноманітні форми, методи та технології обслуговування сімей. Конкретність цієї роботи залежить від різних аспектів, таких як тип сім'ї, характер її стосунків, а також виконання членами сімей їхніх функцій. З метою збереження та розвитку соціальних функцій сім'ї, таких як: репродуктивна (відтворення населення), соціалізуюча, економічна (господарсько-побутова), психотерапевтична, рекреаційна тощо, а також для створення благоприємного середовища для військовослужбовця, працівники військової соціальної роботи, у межах державної сімейної політики, спрямовують свою діяльність на стабілізацію соціального становища сімей, створення умов для позитивної динаміки їхнього життя, а також формування ефективної системи захисту соціально вразливих сімей.

Отже, військова соціальна робота включає в себе різні форми допомоги та підтримки, спрямовані на різні категорії клієнтів, такі як військовослужбовці, ветерани, сім'ї військовослужбовців, працівники Збройних Сил, учасники бойових дій та їхні родини. Цей вид соціальної роботи забезпечує підтримку і допомогу в вирішенні різноманітних проблем, зокрема соціально-побутових, психологічних та медичних. Вона спрямована на забезпечення благополуччя та підтримки клієнтів у всіх аспектах їхнього життя, зокрема на стадії підготовки до служби, під час служби, а також після її закінчення. Спеціалісти військової соціальної роботи працюють над створенням сприятливих умов для адаптації військовослужбовців та їхніх родин до життя у військовому середовищі та після нього.

Список використаних джерел

1. Соціально-психологічні основи збереження психічного здоров'я військовослужбовців : автореф. дис. ... д-ра психол. наук: 19.09.09 / Є. М. Потапчук; Національна академія держ. Прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2004. – 32 с.
2. Матяш М. Українське волонтерство – явище унікальне. Йому завдячуємо суверенітетом // Укрінформ, 2017. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubricsociety/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalne-jomu-zavdacuemosuverenitetom.html>.
3. Про затвердження Інструкції з організації роботи із соціального забезпечення осіб, звільнених з військової служби у Збройних Силах України, та членів їх сімей, Міноборони України : Наказ, Інструкція, Картка [...] від 31.12.14 № 937.
4. Морально-психологічне забезпечення у Збройних Силах України : підруч. для слухачів, курсантів та студ. вищ. навч. закл. : у 2 ч. / Нац. унт оборони України; за ред. В. В. Стасюка. – К. : НУОУ, 2012. – 463 с.
5. Савицький В. І. Особливості військової соціальної роботи з різними категоріями клієнтів. // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць. – 2011. – № 1 (9). – С. 131–137.
6. Міхеєва О. Ю. Характеристика соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців. Науковий часопис Національного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка, – 2018. – Вип. 25. – С. 44–50.

УДК 378.147-026.12(043.2)

Цимарко М. П.,
здобувач РВО магістр,
кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки,
ННПУА ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ФОРМИ ТА МЕТОДИ АКТИВНОГО НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Залучення студентів до безпосередньої активної навчально-пізнавальної діяльності під час навчального процесу у закладі вищої освіти пов'язане із застосуванням активних методів навчання. Активні методи навчання представляють собою такі способи активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, які спонукують їх до активної

розумової та практичної діяльності під час оволодіння теоретичним матеріалом, коли викладач, використовуючи активні методи викладання, залучає студентів до активного мислення та діалогічного спілкування.

Активність студентів під час навчання є умовою їхньої інтенсивної розумової діяльності і безпосередньої практичної підготовки до свідомого застосування одержаних знань, формування умінь та навичок, тобто, відбувається навчання під час діяльності. Саме в активній діяльності, що уміло спрямовується викладачем, студенти усвідомлено опановують необхідні знання, уміння, навички, розвивають творчі здібності для майбутньої професійної діяльності. Водночас, активні методи навчання спрямовані на залучення студентів до самостійної пізнавальної діяльності, щоб викликати особистісний інтерес і бажання до вирішення будь-яких пізнавальних завдань, мати можливість застосування отриманих знань [2].

Основою активних методів навчання є діалогічне і міжособистісне спілкування, як між викладачем і студентами, так і між самими студентами. У результаті діалогу розвиваються комунікативні здатності, професійне мовлення студентів, уміння вирішувати проблемні ситуації колективно; формувати критичний підхід до судження інших і незалежність власних думок тощо.

Метою активних методів навчання є те, щоб при засвоєнні знань, умінь, навичок брали участь всі психічні процеси особистості студента (уява, мова, мислення, зір, пам'ять та ін.). Серед активних методів навчання ефективними є такі як: дидактичні ігри, навчання за алгоритмом, розв'язування проблемних задач, аналіз фахових ситуацій.

Методи активного навчання поділяються на імітаційні та не імітаційні. В свою чергу імітаційні методи діляться на ігрові (проведення ділових ігор, ігрового проектування та ін.) та неігрові (аналіз конкретних ситуацій, вирішення ситуаційних завдань тощо).

До ігрових імітаційних форм можна віднести такі ефективні методи:

1) імітаційний тренінг, під час якого відпрацьовуються певні спеціалізовані навички та уміння роботи з різними технічними засобами або приладами;

2) стажування з виконанням посадової ролі є формою і методом активного навчання конкретного типу, при якому «моделлю» виступає сама практична реальність, а імітація стосується щодо виконання ролі (посади);

3) інсценування різних ролей – розігрування та аналіз конкретних ситуацій та ролей, серед яких важливими є: проблеми взаємин у колективі, проблеми вдосконалення методів управління;

4) ігрове проектування відбувається у формі практичного заняття, суть якого полягає у розробці конструкторського, технологічного,

інженерного видів проєктів в ігрових умовах навчання, що максимально наближені до реальності.

5) дидактична гра – представляє собою модель, яка імітує реально існуючий об'єкт, процес, явище, що здійснюється за допомогою різних засобів;

б) навчання за алгоритмом як складова програмованого навчання, що пов'язана з: удосконаленням планування процесу навчання в цілому і підвищенням ефективності управління пізнавальною діяльністю тих, хто навчається; виявленням, конструюванням та використанням у навчанні алгоритмів (інструкцій, правил, приписів) щодо логічної послідовності виконання будь-якого із завдань, що належить до певного типу. В основі алгоритмізації навчання – кібернетичний підхід, що полягає в організації цілеспрямованих дій шляхом перероблення інформації. Наприклад, застосування способу знаходження найбільшого спільного дільника (алгоритм Евкліда); схеми розбору іменника як частини мови; морфологічний аналіз рослини як представника певного виду.

До ігрових неімітаційних форм відносяться такі ефективні методи:

1) розв'язування проблемних задач – представляє собою процес виконання дій, або розумових операцій, спрямованих на досягнення мети, яка задана в рамках проблемного завдання – як складової частини мислення. Проблемне завдання – це мета, яку необхідно досягти шляхом перетворення заданих умов, причому це завдання містить у собі реальне або штучне протиріччя, яке й викликає пізнавальне утруднення. Важливо зробити акцент на тому, що проблемне завдання неможливо розв'язати лише шляхом пригадування готових знань, необхідно логічно розмірковувати, аналізувати, шукати зв'язки та відносини, добирати докази та приклади. Саме тому проблемні завдання використовуються для розвитку критичного мислення;

2) аналіз різних ситуацій – ситуаційний аналіз, кейс-стаді, як метод якісного дослідження в соціальних науках, який полягає у вивченні окремого соціального об'єкта (ситуації, події, випадку, особи, соціальної групи) або декількох схожих об'єктів задля ширшого розуміння класу схожих випадків (подій). Наприклад, всебічне дослідження певного конкретного злочину задля узагальненого пояснення феномену асоціальної поведінки. Ситуаційний аналіз передбачає: ґрунтовне вивчення літератури за темою, виявлення проблемної ситуації, розроблення і розв'язання дослідницьких завдань, реєстрацію даних, аналіз зібраного матеріалу та підготовку звіту [1].

Практика педагогічної роботи свідчить, що активізувати пізнавальну діяльність студентів дуже важко, якщо навчальний матеріал не має відношення до їх майбутньої професії. Студенти зазвичай виявляють

пізнавальну активність тоді, коли під час занять розглядаються проблеми та ситуації, з якими їм доведеться зустрітися у майбутній діяльності. У цьому випадку пізнавальна діяльність майбутніх соціальних працівників стимулюється інтересом і прагненням до: вирішення соціальних проблем клієнтів; знаходження шляхів і способів розв'язання конкретних завдань; оволодіння ефективними методами і прийомами надання соціальних послуг; вдосконалення компетентності та професіоналізму.

Список використаних джерел

1. Тихолаз С. І. Педагогічні умови розвитку професійної спрямованості майбутніх медиків / С. І. Тихолаз // Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – Вінниця: ТОВ «Планер», 2010. Випуск 31. С. 364-370.

2. Чубук Р.В. Розвиток професійної спрямованості соціальних працівників як потенціал для формування фахової компетентності. Чорноморський національний університет ім. Петра Могили Всеукраїнська науково-методична конференція «МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ – 2022: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» XXV Всеукр. наук.-практ. конф.: тези доп.: Соціальна робота в умовах сучасних соціально-економічних викликів. Миколаїв, 7-11 листоп. 2022 р., / ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2022. С. 16-20.

УДК 364-43:17.02](043.2)

Дарбінян А. О.,

здобувачка РВО бакалавр

спеціальності 231 «Соціальна робота»,

ННПО ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

РОЛЬ ДЕОНТОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Деонтологічний характер професійної діяльності соціального працівника змушує звертатися до сучасного трактування та застосування етичних принципів, етичних вимог та зобов'язань професії у практичній діяльності. Взаємодія між соціальним працівником та отримувачем соціальних послуг відбувається за різних обставин і з різних причин, тому

не можна виключати й якісь непорозуміння чи зловживання, як з одного, так і з іншого боку.

Деонтологічна культура проявляється у будь-якій ланці професійної діяльності соціального працівника. Характер прояву залежить від існуючих професійних цінностей, норм та принципів, які застосовуються в організації, культури та загальних тенденції розвитку суспільства. Науковці наголошують, що у професійній поведінці соціального працівника можна виділити два основних компонента: внутрішній та зовнішній [3].

Внутрішній компонент характеризується наявністю необхідних професійних та особистісних якостей та цінностей, знанням та усвідомленням норм та принципів професійної поведінки, вмінням рефлексувати та аналізувати свою поведінку, наявністю необхідної мотивації для професійного розвитку, що дозволяє соціальному працівнику більш об'єктивно сприймати професійні ситуації, ставити перед собою професійні завдання та вміти змінювати свою поведінку в залежності від потреб клієнта.

Зовнішній компонент складається із вміння використовувати знання і норми деонтології культури у практичній соціальній роботі. Таким чином, потреба у формуванні деонтологічної культури майбутніх соціальних працівників, та оновлення існуючих знань соціальних працівників-практиків є актуальною.

Основні підходи деонтологічної культури соціальних працівників містяться у основних документах соціальної роботи як на міжнародному та і національному рівні, тобто професійна етика як система моральних норм, розроблених професійним співтовариством, закріплюється у фахових документах, а її дотримання регулюється фаховими організаціями.

Так, Є. Гіда вважає, що «деонтологічні норми та відповідні кодекси (кодекс честі, етичний кодекс, деонтологічний кодекс) містять стандарти, що дають певні орієнтири діяльності на практиці, що, у свою чергу, дозволяє як «молодому» працівнику, так і досвідченому професіоналу якісно виконувати свою соціальну функцію, відповідати своїй ролі у суспільстві, додержуватися статуту у своїй професійній діяльності, особливо в екстремальних ситуаціях» [2].

Дослідниця С. Бенкс описала професійну діяльність соціальних працівників з позиції внутрішніх установок, які вона називає «інстинкти». Так, вона зазначає: «Часто соціальні працівники посилаються на свої «інстинкти», які насправді засновані на прихильності до чітких цінностей та багаторічному досвіді в подібних ситуаціях. Але чи завжди інтуїтивні інстинкти є надійними провідниками для самостійних етичних

дій в радикально нових ситуаціях, і як нам дізнатися, коли поставити їх під сумнів?...» [1].

Різноманітність професійних ситуацій вимагає індивідуального підходу та відповідного індивідуального рішення, тому етичні кодекси не завжди придуть на допомогу соціальному працівнику.

Т. Семигіна звертає увагу, що розвиток професійної соціальної роботи і, у тому числі, її етичні засади, має «навздогінний» характер. На її думку «Як засвідчують публікації, працівники соціальної сфери мало обізнані з етичними стандартами, мають специфічну систему професійних цінностей, а представники наукової спільноти послуговуються застарілою інформацією щодо міжнародного фахового регулювання» [4].

Як зазначає Т. Семигіна, співставлення міжнародних етичних стандартів («Етика соціальної роботи: принципи і стандарти» («Ethics of Social Work – Principles and Standards»), що містить преамбулу і «Міжнародної Декларації етичних принципів соціальної роботи» і «Міжнародних етичних стандартів соціальних працівників»), ухвалених у 1994, 2004 та 2018 рр., свідчить, що фахова соціальна робота в світі рухається за траєкторією розвиткової моделі та спирається на постматеріалістичні, постмодерністські цінності... «більше уваги приділено питанням соціальної згуртованості, протидії суспільним стереотипам, запобіжним заходам під час використання новітніх технологій. Таким чином соціальна робота як професія прагне здолати свій «напівфаховий статус» допоміжної професії, яка подекуди демотивує клієнтів від змін. Водночас нові етичні стандарти орієнтують на визнання локального контексту й звертають увагу на недоцільність сліпого копіювання закордонного досвіду, прямо (у версії МАШСР) чи опосередковано (у версії МФСР) протистоять «професійному імперіалізму» [4].

В Україні є чинним документ «Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України», 2005 р., побудований ще на використанні етичних принципів документу 1994 р. Хоча визначені документом етичні принципи діяльності (повага до гідності кожної людини; пріоритетність інтересів кожної людини; толерантність; довіра і взаємодія у розв'язанні проблем клієнта; доступність послуг; конфіденційність; дотримання норм професійної етики), на думку Т. Семигіної, «у цілому видаються прийнятними, проте назагал вони консервують вітчизняну практику у парадигмі соціальної підтримки (того, що в закордонній літературі дістало назву «велфарізму») і цінностей матеріалістичних. Схожа ситуація спостерігається у країнах, де права людини, на яких ґрунтуються етичні стандарти як 2004 р., так і 2018 р., не визнаються як цінність і дороговкази в діяльності соціальних працівників» [4].

Отже, реалії сьогоднішнього суспільства вимагають від соціальних працівників наявності глибоких професійних знань та навичок. Окрім того, важливе місце у цьому процесі посідає формування професійних та особистісних етичних цінностей, принципів та різноманітних підходів до вирішення професійних ситуацій. Таким чином, роль деонтологічної культури у професійній діяльності соціальних працівників тільки зростає.

Список використаних джерел

1. Banks, S., Cai, T., de Jonge, E., et al. Ethical challenges for social workers during Covid-19: A global perspective, Rheinfelden, Switzerland: International Federation of Social Workers. 2020. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ifsw.org/wp-content/uploads/2020/07/2020-06-30-Ethical-Challenges-Covid19-FINAL.pdf>

2. Гіда Є. О. Деонтологічний кодекс як форма закріплення деонтологічних норм / Є. О. Гіда // Право і Безпека. – 2009. – № 5. – С. 181-184. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2009_5_43.

3. Сай Д. В. Формування деонтологічної культури майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти : кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» : спец. 231 «Соціальна робота» / Д. В. Сай ; ЧНУ ім. Петра Могили. – Миколаїв, 2023. – 150 с. Режим доступу: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2645>

4. Семигіна Т. Нові глобальні етичні принципи соціальної роботи / Т. Семигіна // Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. - 2019. - № 1. - С. 70-85. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2019_1_8.

УДК 364-7:352.071.55](043.2)

Лисенко Т. Є.,
здобувачка РВО бакалавр
спеціальності 231 «Соціальна робота»,
ННІПО ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ДОСВІД НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ НА РІВНІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану, спричиненого агресивним та повномасштабним нападом рф на нашу державу, соціальний захист населення та надання відповідних соціальних послуг актуалізується, як ніколи.

Кількість людей, які потребували сторонньої допомоги зростає в рази, а це означає необхідність миттєвого реагування з боку органів місцевого самоврядування, створення належних умов для осіб зі статусом ВПО та дотримання балансу між ними і місцевими мешканцями.

Заслужують на увагу практики соціальної роботи КЗ «Центр надання соціальних послуг Губиниської селищної ради» Дніпропетровської області. У 2023 р. було затверджено «Стратегію розвитку Губиниської територіальної громади на період 2023-2027 років» [3], створено «Молодіжну раду при Губиниській селищній раді» та затверджено ряд цільових програм, у тому числі «Програма підвищення стійкості Губиниської територіальної громади до кризових ситуацій, викликаних припиненням надання чи погіршенням якості важливих для її життєдіяльності послуг або припиненням здійснення життєво важливих функцій на 2023-2027 роки», «Програма забезпечення безпеки та стійкості критичної інфраструктури Губиниської територіальної громади на 2023 – 2027 роки», «Програма розвитку сфери надання адміністративних послуг Відділу «Центр надання адміністративних послуг» Губиниської селищної ради на 2024-2027 роки», «Програма підтримки внутрішньо переміщених та/або евакуйованих осіб на 2024 рік» тощо [1].

Спектр надання соціальних послуг на рівні Губиниської територіальної громади є досить широким. У 2023 році структурним підрозділом ЦНАП та фахівцями видано 3701 довідок різного характеру, здійснено 616 операцій з реєстрації місця проживання та 635 операцій зі зняття з зареєстрованого місця проживання, було видано 2127 витягів з Реєстру територіальної громади про зареєстроване місце проживання. Було оформлено наступні соціальні виплати: субсидії – 301; пільги – 190; допомога при народженні – 89; допомога фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду – 14; допомога на проживання ВПО – 205. Спеціалістами відділу «ЦНАП» було прийнято 243 заяви по програмі «ПРИХИСТОК».

Як зазначено в «Звіті Губиниського селищного голови про роботу Губиниської селищної ради за 2023 рік»: «Плата за надання адміністративних послуг в 2023 році надійшло 327 418,63 грн, що більше на 77 418,63 грн, до затвердженого плану з урахуванням змін. У порівнянні з 2022 роком надходження збільшилися на 166 127,65 грн.; це пояснюється збільшенням кількості наданих адміністративних послуг. Плата за надання інших адміністративних послуг склала 123 288,93 грн, що становить 112,08 % до уточненого плану. У порівнянні з минулим роком надходження збільшилися на 16 271,15 грн.» [1].

Видатки селищного бюджету на галузь соціального захисту та соціального забезпечення, які було визначено у сумі 9 065 376,00 грн., профінансовано у сумі 8 860 989,54 грн. [1].

Як бачимо зі Звіту, Комунальним закладом «Центр надання соціальних послуг Губиниської селищної ради» протягом 2023 року надано соціальні послуги 863 особам, у тому числі: відділення соціальної допомоги вдома - 326 особам; відділення соціальної адаптації - 238 особам; відділення надання соціальних послуг сім'ям, дітям та молоді – 299 особам.

У відділенні надання соціальних послуг сім'ям, дітям та молоді фахівці з соціальної роботи проводять обстеження, вивчають потреби сімей, які знаходяться у складних життєвих обставинах, прийомних сімей, сімей опікунів та піклувальників, умовно засуджених осіб, осіб, звільнених з місць позбавлення волі, інших категорій, згідно з отриманими повідомленнями з різних джерел інформації. Їм надаються консультації, здійснюється соціальний супровід, допомагають в оформленні документів та надаються інші соціальні послуги згідно чинного законодавства.

На соціальній послугі супровід знаходилося 45 сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах (187 осіб, із них 76 дорослих і 111 дітей), послуги соціального супроводу отримали 5 опікунських сімей (30 осіб, з них дорослих - 8, дітей - 22). Надано 41 послуга консультації фахівців та психолога за повідомленнями про постраждалих від домашнього насильства та 35 консультацій за повідомленнями щодо сімей, які знаходяться у складних життєвих обставинах, надано 6 консультацій за зверненнями умовно засуджених та звільнених з місць позбавлення волі осіб [2].

Здійснено 23 виїзди спільно зі Службою у справах дітей та з працівниками сектору ювінальної превенції.

Соціальні послуги надають: у відділенні соціальної допомоги вдома – 1 соціальний працівник, 26 соціальних робітників, які згідно затвердженим графікам відвідують громадян, надають необхідну допомогу відповідно індивідуального договору; у відділенні соціальної адаптації - 7 соціальних працівників; у відділенні надання соціальних послуг сім'ям, дітям та молоді - 4 фахівця соціальної роботи, психолог.

За 2023 рік платні послуги надано 33 особам на суму 6,0 тис. грн. Згідно рішення сесії Губиниської селищної ради від 24 лютого 2023 року № 12-21/VIII надання соціальних послуг з 01.03.2023 року здійснюється на безоплатній основі.

Соціальні працівники відділення соціальної адаптації надають послуги з організації дозвілля (робота клубів ветеранів та пенсіонерів, гуртків) – 87 особам, соціально-побутової адаптації (патронаж) – 151 особі [2].

У відділенні також надаються послуги консультування, представництва інтересів, інформування, допомога в оформленні документів та інші послуги, що передбачено Законом України «Про соціальні послуги», 2019 р. та державними соціальними стандартами.

Крім того, згідно графіків працівники відділення соціальної адаптації ведуть прийом в старостинських округах та надають консультації з соціальних питань непрацездатним мешканцям населених пунктів громади.

На території громади соціальні працівники організують та проводять роботу в 9 клубах пенсіонерів та ветеранів (Губиниха-1, Мар'янівка, Новостепанівка, Гнатівка, Миколаївка, Королівка, Попасне, Василівка, Всесвятське). В клубах для організації дозвілля пенсіонерів працюють різноманітні гуртки; соціальні працівники відділення проводять тематичні та святкові засідання клубів [2].

З соціальними працівниками відділення працюють 14 добровільних помічників-волонтерів, які протягом 2023 р. надавали послуги перукаря (17 особам), медичного працівника (35 особи), кураторські послуги (158 особам), послуги листоноші (22 особам), послуги електрика (34 особам). При відділенні соціальної адаптації працює пункт прокату засобів реабілітації, якими користувались 18 осіб.

Працівники Центру регулярно ведуть інформаційну сторінку у соціальних мережах, де висвітлюють інформацію з питань соціального захисту осіб, сімей, сімей з дітьми, які опинились в складних життєвих обставинах, що підвищує рівень обізнаності населення, забезпечує зворотній зв'язок і сприяє підвищенню своєчасності та якості надання соціальних послуг на рівні територіальної громади.

Список використаних джерел

1. Звіт Губиниського селищного голови Єрьюменка Петра Володимировича про роботу Губиниської селищної ради за 2023 рік. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://gubiniha.dp.gov.ua/rada/zvit-selyshchnoho-holovu/2023> (опубл. 26 березня 2024 р.). – Загол. з екрану.

2. Звіт про роботу КЗ «Центр надання соціальних послуг Губиниської селищної ради за 2023 рік»: підгот.: О.Карпенко [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://gubiniha.dp.gov.ua/novini-ta-podiyi/novini/zvit-pro-robotu-kz-tsentra-nadannia-sotsialnykh-posluh-hubynynskoi-selyshchnoi-rady-za-2023-rik>. – Загол. з екрану.

3. Стратегія розвитку Губиниської територіальної громади на період 2023 – 2-27 роки: наук.-практ. розробка / кол. Авторів; керівники авт. колективу: П. В. Єрьюменко, О. О. Чикаренко. – Губиниха – Дніпро, 2023. - 128 с.

ІНФОРМАЦІЙНА ЦИФРОВА БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ

Інформаційну цифрову безбар'єрність, в першу чергу, розглядають, як «забезпечення доступу до інформації та цифрових ресурсів у формі, яка доступна та зрозуміла для всіх, незалежно від їхньої інтелектуальної або мовної спроможності» [2]. Люди незалежно від їх функціональних порушень чи комунікативних можливостей мають доступ до інформації в різних форматах та з використанням технологій, зокрема шрифт Брайля, великошрифтовий друк, аудіодискрипція (тифлокоментування), переклад жестовою мовою, субтитрування, формат, придатний для зчитування програмами екранного доступу, формати простої мови, легкого читання, засоби альтернативної комунікації.

Актуальність теми інформаційної цифрової безбар'єрності в сучасному світі надзвичайно важлива, оскільки сучасний світ переживає процес цифрової трансформації у всіх галузях, від освіти та охорони здоров'я до бізнесу та влади. Це створює необхідність у доступі до цифрових ресурсів та послуг для всіх громадян, оскільки відсторонення від цифрового світу може призвести до соціальних виключень та нерівності. Глобальна пандемія COVID-19 показала важливість доступу до цифрових ресурсів для забезпечення освіти, роботи здалеку, отримання медичних консультацій та доступу до основних послуг під час карантину.

Інформаційну цифрову безбар'єрність можна пов'язати з ідеєю соціальної справедливості. Забезпечення всім громадянам рівних можливостей у доступі до цифрових ресурсів є важливою складовою створення справедливого суспільства, де ніхто не залишається позаду через цифрову нерівність. Ключовим драйвером економічного розвитку є цифрові технології і забезпечення доступу до цифрових можливостей сприяє створенню нових робочих місць, розвитку стартапів та підвищенню продуктивності в усіх галузях [1].

Значення цифрової безбар'єрності в сучасному світі полягає в тому, що вона впливає на всі аспекти життя, від соціальних та економічних до політичних та освітніх. Забезпечення доступу до цифрових можливостей для всіх є важливою передумовою створення справедливого, розвинутого та інклюзивного суспільства.

Необхідність реалізації цифрової безбар'єрності у зв'язку з російсько-українською війною стає ще більш нагальною через кілька важливих факторів: по-перше, зв'язок з гуманітарною кризою, адже війна призводить до гуманітарної кризи, внаслідок чого значна кількість громадян переселяється та втрачає зв'язок із звичайним місцем проживання. Важливість доступу до цифрових технологій збільшується у забезпеченні комунікації, отриманні інформації щодо надання гуманітарної допомоги та забезпечення доступу до медичних послуг; по-друге, розповсюдження інформації, інтернет та соціальні мережі стають джерелами інформації про військові події та безпеку громадян. Доступ до надійних інформаційних джерел через цифрові технології стає ключовим для громадян України, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях, на лінії бойових зіткнень, перебувають у небезпеці, а тому потребують соціального захисту та соціального забезпечення.

Саме цифрові технології допомагають координувати гуманітарну допомогу, волонтерські зусилля та співпрацю у зоні конфлікту; це робить можливим більш ефективну та орієнтовану на потреби допомогу для населення. Забезпечення цифрової безбар'єрності в контексті війни стає важливим завданням для підтримки громадян в умовах кризи, забезпечення комунікації та інформації, а також сприятиме відновленню суспільства та економіки України після її перемоги.

Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Разом з тим перед багатьма громадянами України стоїть ряд бар'єрів у реалізації своїх прав, отриманні доступу до публічних послуг та повноцінної участі у культурному, політичному та суспільному житті.

Вивчення сучасного стану, виявило декілька суттєвих проблем, які потребують вирішення:

1. Незабезпеченість повноцінної інформаційної доступності з боку органів державної влади і місцевого самоврядування. Робота органів державної влади і органів місцевого самоврядування та інструменти громадського контролю (публічна інформація, участь у громадських обговореннях, спостереження за засіданнями) недостатньо адаптовані для осіб з порушеннями зору, слуху та осіб з порушенням інтелектуального розвитку. Тому не всі громадяни мають можливість отримати належну інформацію про діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, а також надати запити та отримати інформацію у зручному для них форматі.

2. Не завжди інформаційно доступні для всіх груп населення виборчий та судовий процеси. Особи з порушеннями зору, слуху та особи з

порушенням інтелектуального розвитку не завжди мають доступ до інформації в межах виборчого та судового процесів, а інформаційні продукти, які використовуються в ході судового та виборчого процесу, не завжди відповідають критеріям доступності інформації.

3. Переважну більшість медіапродукції не адаптовано для осіб з порушеннями зору, слуху та з порушенням інтелектуального розвитку. Особи з порушеннями зору, слуху та з порушенням інтелектуального розвитку не завжди мають доступ до теле- та радіоконтенту, а особи з порушеннями зору та слуху - до кіно та іншої культурної продукції та до перегляду спортивних подій.

4. Публічні послуги та сервіси екстреної допомоги не адаптовані для всіх груп населення. Громадяни з порушеннями зору, слуху та з порушенням інтелектуального розвитку не завжди мають доступ до інформації у сфері публічних послуг. Крім того, такі громадяни не завжди мають доступ до інформації від приватних компаній сфери послуг у банківській, туристично-рекреаційній та інших сферах. Важливою проблемою є і те, що в осіб з порушеннями зору, слуху та осіб з порушенням інтелектуального розвитку відсутня можливість безбар'єрного виклику екстрених служб (112), а стандарти екстреного оповіщення не враховують потреби цих осіб.

В результаті вивчення причин існуючих проблем, було сформульовано стратегічні цілі щодо створення інформаційної цифрової безбар'єрності: «доступність для всіх інформації, яка надходить від суб'єктів владних повноважень; доступність інформації у ході судового та виборчого процесу; доступність для всіх інформації, яку транслюють телерадіоорганізації та яка необхідна для участі у культурному житті, проведенні дозвілля і відпочинку та заняття спортом; доступність для всіх інформації та комунікації в ході отримання публічних послуг».

«Досягнення стратегічних цілей дасть змогу забезпечити інформаційну безбар'єрність в державі завдяки: підвищенню доступності публічної інформації; підвищенню доступу до інформації в ході судового та виборчого процесів; підвищенню частки публічних послуг, в яких забезпечено доступну інформацію і комунікацію; зростанню частки доступного культурного, спортивного та медіаконтенту; реалізації інформаційно доступних систем екстреного оповіщення та доступності виклику екстрених служб; зростанню частки заходів у сфері культури та спорту, для яких забезпечується титрування, переклад жестовою мовою та аудіодискрипція (тифлокоментування)» [2].

Список використаних джерел

1. Альбом безбар'єрних рішень. Режим доступу: <https://bcl.com.ua/albomrozdil1>.
2. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021>.

УДК 316.61-053.5(043.2)

Гончаренко А. Д.,
здобувачка РВО бакалавр,
спеціальності 231 «Соціальна робота»,
ННПО ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Соціалізацію в підлітковому віці слід розглядати через призму кількох етапів життєвого шляху особи: по-перше, це дитинство, коли активно відбувається процес адаптації; по-друге, отрочество розглядається як символ індивідуалізації людини.

Юність, у свою чергу, визначається як інтеграція особистості з одночасним збереженням її унікальних рис. Підлітковий вік визначається загостреним прагненням до пізнання і оцінки самого себе, формування цілісного образу «Я». Цей період відзначається наступними характерними рисами: наслідування дорослим: підлітки часто намагаються копіювати поведінку дорослих, використовуючи їхні моделі як приклад для власного розвитку; підкреслена незалежність: це виявляється у бажанні визначати власний шлях, приймати власні рішення та намагатися уникнути батьківського контролю; розвиток пізнавальних процесів: підлітки активно досліджують світ, поглиблюють свої знання та розвивають критичне мислення; суперечлива поведінка: вони можуть демонструвати різні рівні відповідальності та непередбачувані емоційні реакції; підвищена агресивність: у деяких випадках підлітки можуть виявляти збільшену схильність до конфліктів та агресії.

Щодо гендерних відмінностей:

- Темпи розвитку: у середньому, дівчата розвиваються швидше, ніж хлопці, як фізіологічно, так і психологічно.

- **Інтереси:** дівчата частіше звертають увагу на зовнішні аспекти дорослого життя, тоді як хлопці акцентують увагу на внутрішньому та фізичному вдосконаленні.

- **Спілкування:** дівчата можуть бути більш відкриті до спілкування з хлопцями, аніж хлопці з дівчатами.

- **Цінності:** у центрі уваги дівчат стоїть взаємодія та відносини, в той час як хлопців цікавлять віддалені предмети і явища.

- **Емоційна стійкість:** хлопці можуть виявляти перепади настрою та втрату впевненості в собі частіше, ніж дівчата.

Характерні для підліткового віку явища акселерації та інфантилізм представляють значний інтерес для соціальної психології.

Акселерація, яка проявляється у прискореному соматичному розвитку та фізіологічному дозріванні підлітка, включає збільшення маси тіла та ранні терміни статевого дозрівання. Ці фізичні аспекти можуть породжувати психологічні колізії, такі як смислові бар'єри, конфлікти та різні форми афективної поведінки.

Інфантилізм, який передбачає збереження в психіці та поведінці підлітка особливостей, характерних для дитячого віку, проявляється у незрілій емоційно-вольовій сфері. Це може включати несамостійність у прийнятті рішень та вчинках, відчуття незахищеності і знижену критичність до себе. Інфантилізм може бути посилено різними факторами, включаючи аномалії діяльності мозку та внутрішніх залоз, а також недоліки в освіті та вихованні. Дорослі, використовуючи стилі впливу, такі як диктат, опіка або вседозволеність, можуть сприяти розвитку інфантилізму у підлітків, що може призвести до негативних наслідків, включаючи обмеження розвитку фізичних та соціальних навичок, а також затримки в формуванні вмінь спілкування та саморегуляції емоцій.

Внаслідок нерівномірного прискорення росту та непропорційного розвитку кісток і м'язів у підлітків виникає тимчасова дисгармонія в координаті рухів. Це може викликати серйозні емоційні переживання у підлітків, оскільки вони прагнуть виглядати привабливо для себе та оточуючих. Самооцінка своєї зовнішності стає важливою складовою для формування самосвідомості підлітка. Навіть невеликий, на перший погляд, жарт або коментар на адресу підлітка може викликати гострий конфлікт або глибокі переживання. Особливо вразливі є ті підлітки, які виділяються фізично серед своїх однолітків. Це може збільшувати їхню схильність до негативного впливу соціально-психологічного середовища, сприяючи формуванню негативної «Я-концепції», або залежності від оточення чи боротьби з ним.

У підлітковому віці дорослість стає важливим соціально-психологічним аспектом, який виявляється у нових рівнях домагань,

передбачаючи майбутній стан, якого підліток ще не досяг. Це призводить до типових конфліктів, які відображаються в самосвідомості підлітка. Відчуття дорослості суперечить реальному статусу в сім'ї та школі, що призводить до негативних форм самоутвердження. Якщо підліток не може продемонструвати свою дорослість шляхом визнаних соціально-моральних норм, він може вибрати інші, іноді несхвалювані методи самовираження чи спілкування. З плином часу втрачається актуальність стосунків з батьками та вчителями, а стосунки з однолітками стають найважливішими. Глибокі потреби підлітків у встановленні соціально-моральних зв'язків виявляються в їхньому спілкуванні з ровесниками. Це стає формою реалізації їхньої потреби в суспільному визнанні і визначенні соціальної значущості. Стосунки з однолітками спрямовані на майбутні взаємини в дорослому суспільстві і є однією з форм усвідомлення його норм. Під впливом байдужості чи негативних реакцій дорослих підлітки шукають підтримку серед своїх ровесників, формуючи свій соціальний простір, що іноді стає протестом проти дорослої спільноти.

Самосвідомість відіграє ключову роль у процесі особистісного самовизначення старшокласників, визначаючи їхнє ставлення до себе та взаємодію з іншими. Декілька основних соціально-психологічних чинників впливу на цей процес включають значущість обговорюваних проблем з однолітками, коло референтних осіб, ціннісні орієнтації, цілеспрямованість взаємин, сфери самореалізації, ставлення до соціуму та самоосмислення в ньому, майбутні плани та вибір професії. Феномен особистісного самовизначення стає центром соціалізації для учнівської молоді і може розвиватися тільки на рівні розвиненої самосвідомості, коли вони вже можуть вести внутрішній діалог. Цей процес сприяється об'єктивними умовами соціальної дійсності, виховними впливами та підготовленістю підростаючого покоління до спілкування в соціумі.

Найважливіші психологічні чинники соціалізації старшокласників включають соціально-психологічні аспекти їхнього оточення, умови взаємодії, механізми впливу на особистість, а також психолого-педагогічні та соціально-педагогічні фактори, які впливають на їхній вибір і сприйняття соціально-моральних цінностей. Виокремленні найважливіші психологічні чинники соціалізації старшокласників можна узагальнити наступним чином:

Соціально-психологічні чинники: мікросередовище школярів: визначається особливостями спілкування, взаємодії та стосунків в школі, в групах однолітків; інститути соціалізації: охоплюють різні соціальні структури, такі як родина, школа, релігійні установи, які впливають на формування цінностей та норм; норми і цінності: визначають уявлення

та очікування оточуючих стосовно певних стандартів поведінки та взаємодії.

Умови взаємодії: взаєморозуміння: відіграє важливу роль у побудові взаємовідносин і формуванні соціальних навичок; сприймання одне одного: визначає, наскільки ефективно взаємодіють і співпрацюють старшокласники в соціальному середовищі.

Механізми впливу на особистість: розвиток потреби в спілкуванні: сприяє формуванню комунікативних навичок та соціальної взаємодії; психологічні механізми впливу: формують ставлення до себе та інших, а також впливають на самовизначення особистості.

Психолого-педагогічні та соціально-педагогічні чинники: вибірково-активне ставлення: виявляється у відношенні старшокласників до сфери спілкування, педагогічних впливів родини та школи; сприйняття соціальних інститутів: впливає на усвідомлення соціально-моральних цінностей та норм на мікрорівні.

Ці чинники взаємодіють та формують соціалізаційний контекст старшокласників, впливаючи на їхнє ставлення до себе та взаємодію з оточенням. Результативність соціалізації визначається новим рівнем самовизначення та формуванням їхніх ціннісних орієнтацій, які нерідко віддають перевагу вітальним цінностям та матеріальному благополуччю.

Список використаних джерел

1. Гречихіна Н. В. Концепція соціалізації особистості та самовизначення як її складова / Н. В. Гречихіна // Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Педагогічні науки. - 2020. - Вип. 186. - С. 194-199. - Режим доступу:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2020_186_43

2. Сушик Н. Особливості впливу сім'ї на соціалізацію дитини / Н. Сушик // Нова педагогічна думка. – 2021. – № 1. – С. 64-70. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2021_1_14

3. Черниш О. О. Соціалізація особистості як наукова проблема / О.О. Черниш // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 2021. - № 1 (339), Ч. II. – С.5-17. - Режим доступу:

<http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7783/1/1.%20Cher%20nysh.pdf>

Борц А.,
здобувач РВО бакалавр,
спеціальності 231 «Соціальна робота»,
ННІПО ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ВОЛОНТЕРСТВО В КОНТЕКСТІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ЗАЛЕЖНІСТЮ ВІД ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН

Волонтерство в системі соціального забезпечення в Державі Ізраїль є досить поширеним і потужним [1]. Але сьогодні феномен волонтерства актуалізується з новою силою. Мій власний досвід роботи з людьми з залежністю від психоактивних речовин, їхній опис різних відчуттів, які виникають під час реабілітації, а це, як правило, депресія, пригнічення, відсутність сенсу життя тощо, з одного боку, і нові відчуття, коли вони комусь допомагали, їм здавалося, що вони комусь дійсно потрібні і більше того, можуть для когось щось зробити корисне, викликало у них зовсім інші, позитивні емоції, наповнювало їхнє життя іншим сенсом.

Дані Міністерства охорони здоров'я Ізраїлю вказують на зростання проблеми наркозалежності у країні. Ось деякі тривожні висновки: у 2022 році близько 15% населення страждало залежністю від психоактивних речовин (наркотиків та алкоголю); наркозалежні, переважно молоді люди віком від 18 до 31 років; на 15% збільшилася пристрасть до наркотиків та ліків, що відпускаються за рецептом; зросла пристрасть до канабісу; також спостерігається тривожне зростання вживання наркотиків, алкоголю та азартних ігор серед молоді; збільшення кількості звернень до центрів швидкої медичної допомоги після вживання алкоголю, наркотиків та цигарок.

За даними Міністерства добробуту та соціального забезпечення Ізраїлю на 2020 рік, у стані вживання наркотиків та алкоголю перебувало близько 27 000 осіб, з них 15 243 проходили лікування у наркологічних відділеннях місцевих органів влади [2].

Лікування залежності від психоактивних речовин вимагає цілісного підходу, що включає медикаментозне та психосоціальне лікування. Важливо розуміти, що залежність – це погіршення, що змінюється від початкового досвіду і випадкового вживання до залежності. Одування від залежності – складний процес. Існує безліч факторів, які впливають на успіх одужання, і вони включають тип речовини, від якої людина була залежною, часовий період залежності, отриману соціальну та професійну підтримку, а також внутрішні ресурси самої людини.

Незважаючи на труднощі, є люди, яким вдається вилікуватись від залежності. Вони можуть використовувати різні методи, такі як медичне лікування, психосоціальна підтримка, підтримка сім'ї, а також використовувати особисті інструменти, такі як бажання та наполегливість.

У м. Арад, Ізраїль, наркологічне відділення надає допомогу людям, які страждають залежністю від психоактивних речовин. Відділення забезпечує довгострокове психоосвітнє лікування, включаючи виявлення, лікування, консультування та реабілітацію; пацієнтами є молоді люди, дорослі, жінки та чоловіки, які перебувають у стані залежності.

Щоб впоратися з численними проблемами, викликаними залежністю, фахівцями надається професійна підтримка та розробляються індивідуальні плани лікування для кожного пацієнта, що допомагає у пошуку відповідних рішень для потреб пацієнтів та їх інтеграції у суспільство. Мета полягає в тому, щоб допомогти людям жити без використання психоактивних речовин та використовувати закладений у них потенціал, як можна результативніше.

Деякі напрями роботи Соціального відділу Муніципалітету міста Арада, Держави Ізраїль:

Медичне лікування включає порятунок від психоактивних речовин, лікування психічних та фізичних захворювань, а також лікування ситуацій ризику. Люди із залежністю можуть отримувати ліки для полегшення таких симптомів, як тривога, депресія та страх. Медична допомога також включає підтримку у розробці інструментів для боротьби з ризиками та підвищення внутрішньої сили пацієнта.

Психосоціальне лікування включає консультування, підтримку та супровід для пацієнтів та їх сімей. Медичні працівники допомагають пацієнтам справлятися з повсякденними труднощами, такими як пошук роботи та налагодження стосунків.

Підтримка сім'ї включає розуміння процесу, емоційну підтримку та допомогу у вирішенні проблем.

Власний досвід роботи у Соціальному відділі [3] на посаді Інструктора по роботі з людьми з залежністю дає підстави розглядати ще один важливий інструмент, який може взяти на себе ключову роль у боротьбі з наркозалежністю та наданні допомоги людям, які страждають від цієї проблеми. Це волонтерство, яке на мій погляд, є абсолютно протилежним явищу залежності, при якому у людини постійно виникає бажання брати і наповнювати себе без міри і без обмежень, то під час волонтерської діяльності людина безкорисно віддає свої сили, свій час, свої знання, свої зусилля, свою енергію іншим, не очікуючи нічого навзаєм.

Волонтерство ми розглядаємо не на противагу медичному лікуванню, але як потужний підтримуючий фактор, що перенаправляє зусилля людини на інший вид діяльності, а саме:

Профілактика та освіта: волонтери в галузі профілактики наркозалежності можуть проводити різні заходи, спрямовані на підвищення обізнаності та запобігання вживанню наркотиків; організовувати кампанії у школах та установах, проводити інформаційні сесії для молоді та громадськості, а також поширювати просвітницькі матеріали, що наголошують на шкоді наркотиків.

Підтримка та консультивання: волонтери можуть надавати емоційну підтримку та консультації тим, хто бореться з наркозалежністю чи стикається з цією проблемою у своїй сім'ї; служити наставниками та довіреними особами, які допомагають людям знайти сили та ресурси для подолання залежності.

Участь у реабілітаційних програмах: волонтери можуть допомагати в організації та проведенні реабілітаційних програм для наркозалежних; брати участь у групових заняттях, індивідуальних сесіях консультивання, а також допомагати в організації різноманітних заходів.

Сприяння соціальній реінтеграції: волонтери можуть підтримувати наркозалежних людей у процесі соціальної реінтеграції, допомагаючи їм адаптуватися до суспільства після завершення лікування та реабілітації; допомагати у пошуку роботи, житла, навчанні та інших аспектах, необхідних для успішної адаптації.

Професійна освіта та розвиток: волонтери можуть набути цінного досвіду роботи з наркозалежними людьми та поглибити свої знання в галузі психології, соціальної роботи, громадської охорони здоров'я та інших суміжних сфер.

І успіхом можна вважати, якщо люди із залежністю почнуть самі займатися волонтерською діяльністю, і це не обов'язково розповідати іншим про шкоду психоактивних речовин. Успіхом може бути будь-яка безкорислива і безоплатна допомога людям, тваринам, природі, будь-кому і будь-де, це допоможе розвивати соціальні навички, підвищувати самооцінку і почуття відповідальності людям, які намагаються позбавитися залежності, змінити своє життя.

Отже, залучення до волонтерської діяльності самих наркозалежних, які намагаються вийти з цього стану, варто застосовувати у процесі їхньої реабілітації.

Список використаних джерел

1. Волонтерство в системі соціального забезпечення в Державі Ізраїль. – Режим доступу: <https://www.gov.il/he/pages/molasa-volunteering-welfare-field-portal>
2. Міністерство добробуту та соціального забезпечення Держави Ізраїль. – Режим доступу: <https://www.gov.il/he/departments/molasa/govil-landing-page>
3. Соціальний відділ Муніципалітету м. Арад, Держави Ізраїль. – Режим доступу: <https://www.arad.muni.il>

ЗМІСТ

Секція СОЦІАЛЬНА РОБОТА: СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

<i>Коваль Г. В., Охрімець А. Д.</i> Роль освіти в формуванні ментального та емоційного здоров'я дітей в сучасному світі	3
<i>Кузнецова О. А.</i> Використання арт-терапії у психологічному консультуванні	7
<i>Малиновська Н. Л.</i> Навчальна дисципліна «Соціальна та демографічна статистика» в системі підготовки майбутніх соціальних працівників	12
<i>Сургова С. Ю.</i> Професійна діяльність соціального працівника в громаді за умов військового стану	16
<i>Файчук О. Л.</i> Основні напрямки соціальної роботи з військово-службовцями та членами їх сімей	20
<i>Чубук Р. В.</i> Психолого-педагогічні аспекти розвитку і самореалізації особистості студента в процесі професійної підготовки	23
<i>Селіхов К. С.</i> Соціально-психологічна характеристика внутрішньо переміщених осіб як категорії клієнтів в соціальній роботі	26
<i>Буряга А. С.</i> Козацька педагогіка—як унікальне явище світової педагогічної думки	30
<i>Гарашенко А. С.</i> Геронтологічні особливості соціальної роботи в умовах воєнного стану	33
<i>Криворотта А. О.</i> Військова соціальна робота з різними категоріями клієнтів	36
<i>Цимарко М. П.</i> Форми та методики активного навчання в контексті розвитку професійної спрямованості майбутніх фахівців	39
<i>Дарбінян А. О.</i> Роль деонтологічної культури у професійній діяльності соціальних працівників	42
<i>Лисенко Т. Є.</i> Досвід надання соціальних послуг на рівні територіальної громади в умовах воєнного стану	45

<i>Кіняєва І. О.</i> Інформаційна цифрова безбар'єрність.....	49
<i>Гончаренко А. Д.</i> Особливості соціалізації учнівської молоді	52
<i>Борц А.</i> Волонтерство в контексті реабілітації людей з залежністю від психоактивних речовин.....	56

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Редактор *О. Михайлова*. Комп'ютерна верстка *К. Гросу-Грабарчук*
Друк *С. Волинець*. Фальцювальню-палітурні роботи *О. Мішалкіна*

Підп. до друку 03.06.2024
Формат 60x84^{1/16}. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 3,7. Обл.-вид. арк. 3,4.
Тираж 10 прим. Зам. 6837.

Видавець та виготовник:
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50–03–32, 8 (0512) 76–55–81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.20